

EL DIÀLEG COM A EINA DE TRANSFORMACIÓ PERSONAL I COMUNITÀRIA



Sebastià Taltavull Anglada

EL DIÀLEG COM A EINA
DE TRANSFORMACIÓ PERSONAL
I COMUNITÀRIA

Sebastià Taltavull Anglada

Bisbe Auxiliar de Barcelona

© Sebastià Taltavull Anglada, 2012

EDITA: Institut de Ciències Religioses de Lleida - IREL, 2012
Canonge Brugulat, 22 - 25003 Lleida
Tel. i fax: 973 28 15 38
i Pagès editors, 2012
Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida
www.pageseditors.cat

Primera edició: juny de 2012
ISBN: 978-84-9975-249-5
Dipòsit legal: L-602-2012

IMPRESSIÓ: Arts Gràfiques Bobalà, S L
www.bobala.cat

« imprès a lleida »

EL DIÀLEG COM A EINA DE TRANSFORMACIÓ PERSONAL I COMUNITÀRIA

Sebastià Taltavull Anglada

Bisbe Auxiliar de Barcelona

Lliçó inaugural de
l'Institut de Recerca i Estudis Religiosos (IREL)
Curs 2011-2012

20



TAULA DE CONTINGUT

1. L'origen del diàleg és diví	9
2. La pregària i el silenci: claus del diàleg	10
3. El «jo», el «tu» i el «nosaltres»: un misteri de relació	12
4. El diàleg, ¿un exercici de paciència?	14
5. El diàleg i les seves formes	15
6. L'exercici del diàleg capacita per una relació més humana	16
7. El diàleg, eina d'autèntica saviesa	17
8. Dialogant, sentir l'altre com algú que em pertany	18
9. Respecte i afecte, actituds envers el diàleg	19
10. Pau VI i la carta del diàleg	21
11. El col·loqui com a art de comunicació espiritual	23
12. Amb qui dialogar?	23
13. Els cercles del diàleg	25
14. La pedagogia del diàleg en l'actuació de Jesús	27
15. La importància del diàleg directe i personal	33
Conclusió	34
ANNEX	37
EL DIÀLEG	39

La persona humana no és mai una realitat acabada. Sempre està fent-se. En l'entretant, si vol progressar en el seu creixement personal i integral, no pot aïllar-se ni prescindir de l'«altre». Tanmateix, quan tasta l'atractiu egoista de l'individualisme, que bé ho sabem per experiència, esdevé buida i de cada cop més i més presa de la frustració. Per tant, transformació personal i comunitària, gràcies a l'esforç del diàleg. Aquest volem que sigui el resultat d'un *itinerari pedagògic* que serveixi l'anhel comunicatiu de tot ésser i s'obri a un diàleg que ens posi en relació amb els altres, amb l'altre, amb el totalment Altre, amb majúscula, un diàleg que no té fi.

1. L'ORIGEN DEL DIÀLEG ÉS DIVÍ

Sempre he cregut, i permeteu-me la llibertat de dir-ho, no ho podria dir d'una altra manera, que l'origen del diàleg és diví. Només el qui és la Paraula pot fer-nos pronunciar paraules que expressin el desig de resposta, la forma més humanament educada de correspondre a aquell qui ha tingut la iniciativa en la comunicació. El problema de la falta d'entesa entre les persones és precisament quan de forma sistemàtica l'altre no compta en la meua vida o no vull que hi compti, quan de forma explícita o implícita arribo a dir que no és ningú per a mi. Un exemple de referència és aquella resposta insolent de Caín que trobem a les primeres pàgines de la Bíblia, en el llibre del Gènesi, després d'haver matat el seu germà Abel. Déu li demana «on és el teu germà?» i Caín respon: «No ho sé, què potser sóc el guardià del meu germà?»¹ De fet manifesta que no té cap interès pel seu germà. Això es va repetint en la història humana, desgraciadament. Per tant, el problema de la falta d'entesa entre les persones, com he dit abans, apareix precisament quan de manera sistemàtica no deixo que l'altre compti en la meua vida.

A les religions i especialment a la tradició bíblica hi ha una forma peculiar i original de diàleg. És la pregària. La pregària és fonamentalment «diàleg». Miquel Estradé, en la introducció del seu llibre *Ençà i enllà de la pregària* diu que «si la pregària fos un fenomen només per a parlar-ne i reflexionar-hi, potser no valdria la pena que ens hi entretinguéssim. Ben Gurion digué un dia a Martin Buber: «Professor Buber, ¿com és que vós

1. Gn 4,9.

creieu en Déu?» Buber respongué: «Si es tractava d'un Déu *de qui* podem parlar, jo tampoc no hi creuria: però com que es tracta d'un Déu *a qui* podem parlar, hi crec.» La pregària val la pena no perquè sigui una cosa de què podem parlar, sinó perquè és el contacte, el diàleg amb aquest Déu a qui podem parlar: «és la conversa amb aquest Déu que ens és present, és una realitat que abasta la vida, no només la intel·ligència. És vida ella mateixa perquè és relació. Més que parlar-ne és una realitat que cal viure.»² Del diàleg podem exactament el mateix.

2. LA PREGÀRIA I EL SILENCI: CLAUS DEL DIÀLEG

El diàleg, com tot mitjà de relació humana, està dins aquests mateixos paràmetres. És la paraula que m'arriba a través de l'altre mitjançant la seva correspondència a la meua iniciativa de comunicació. Del diàleg, com de la pregària, que és el diàleg amb Déu, caldrà parlar-ne. I parlar-ne des de molts angles diversos, com cal parlar de la fe, de l'amor, de la fidelitat, de la mateixa vida, encara que totes elles siguin realitats per a ser viscudes. I la raó és perquè parlar, dialogar, conversar, comunicar-se forma part de la vida, i no podem deixar de fer-ho si tenim el cor ple d'alguna cosa. «Parlar de la pregària i pregar —dirà Estradé— em sembla que és l'única manera de parlar-ne». Deixeu-me dir parafrasejant aquesta intuïció, que *parlar del diàleg i dialogar és l'única manera de parlar-ne*.

En el diàleg, com en la pregària, apareix la necessitat d'una actitud inicial, que hem de posar com a fonament per entendre'ns: és l'actitud d'*escoltar*, i per escoltar cal *fer silenci*, però un silenci ple, profund, receptiu, sincer, això que tantes vegades ens falta. Tanmateix, no tothom sap escoltar, ni tothom vol escoltar, ni tothom està disposat a escoltar. Per això cal fer-ne exercici constant i anar descobrint que en la vida són necessaris molts *espais de silenci* per tal de percebre amb equilibri i harmonia el que som i el que fem. No podem confondre els moments de silenci amb un temps buit, més aviat tot el contrari, cal percebre'ls com una oportunitat de respir saludable, d'aprofundiment profitós. Observem com Jesús orienta la pregària des del recer silencios: «entra a la cambra més retirada, tanca't

2. Miquel Estradé, *Ençà i enllà de la pregària*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat - Sauri: Barcelona, 1974, p. 9.

amb pany i clau i prega al Pare, present en els llocs més amagats».³ Pensem en els monestirs: si són uns llocs on la presència de Déu és més evident, no és potser pel silenci que s'hi respira? No és un silenci buit, sinó espai de capacitació per a escoltar Déu i que capacita per a escoltar l'entorn i les persones, amb reverència, amb admiració. En aquest sentit i de l'experiència que del silenci naix, els cristians tenim referents fiables per aprofundir en el veritable sentit del silenci, tant des del silenci volgut com des del silenci patit, però al cap i a la fi un silenci sempre revelador que ens obre la set d'un diàleg fecund obert a la transcendència.

Benet XVI posa com a exemple el *silenci* de Jesús a la creu com a exponent de màxima *revelació* i diu: «Com ho posa de manifest la creu de Crist, Déu parla per mitjà del seu silenci. El silenci de Déu, l'experiència de llunyania de l'Omnipotent i Pare, és una etapa decisiva en el camí terrenal del Fill de Déu, Paraula encarnada. Penjat a l'arbre de la creu, es va queixar del dolor causat per aquest silenci: "Déu meu, Déu meu, ¿per què m'has abandonat?" (Mc 15,34; Mt 27,46). Jesús prosseguint fins a l'últim alè de vida en l'obediència, invocar el Pare en la foscor de la mort. En el moment de passar a través de la mort a la vida eterna, es va confiar a ell: "Pare, a les teves mans confio el meu esperit" (Lc 23,46). Aquesta experiència de Jesús és indicativa de la situació de l'home que, després d'haver escoltat i reconegut la Paraula de Déu, ha d'enfrontar-se també amb el seu silenci. Molts sants i místics han viscut aquesta experiència, que també avui es presenta en el camí de molts creients. El silenci de Déu perllonga les seves paraules precedents. En aquests moments de foscor, parla en el misteri del seu silenci. Per tant en la dinàmica de la Revelació cristiana, el silenci apareix com una expressió important de la Paraula de Déu.»⁴

D'altra banda, quan estem envaïts pel «jo» del qual fem el centre de tot, aleshores el diàleg resulta impossible perquè el meu «jo» s'ha blindat i no escolta, sols parla i parla sol. Això arriba a ser fins i tot ridícul. És tan fort el seu orgull que difícilment accedeix a rebaixar-se a la categoria de l'altre, encara que vegi clar que el necessita. En el diàleg amb Déu, que és la pregària, passa el mateix: si no hi ha voluntat ni capacitat d'escolta, s'esdevé un monòleg i de Déu ens en fem una imatge que resulta ser la pro-

3. Mt 6,6.

4. Benet XVI, exhortació apostòlica postsinodal *Verbum Domini*, 21.

jecció de la pròpia persona; en definitiva, això és tan greu, quan succeeix, que jo mateix m'he convertit en un ídol a qui tinc la pretensió d'adorar. És l'adoració del propi «jo», és posar el meu «jo» en el centre de tots i de tot.

3. EL «JO», EL «TU» I EL «NOSALTRES»: UN MISTERI DE RELACIÓ

El diàleg, com la pregària, i com a actitud d'obertura que és, demana una actitud necessària de fe, de confiança. Així, quan aquesta apareix, tenim l'element que configura la possibilitat que la relació que s'estableix sigui del tot transparent i neta. Jesús, a l'Evangeli, proclama així una de les benaurances: «Feliços els nets de cor, perquè veuran Déu.»⁵ Sabem que Déu és la sorpresa màxima, però font de gratificant comunicació. Per això, el diàleg viu d'aquestes disposicions interiors que el fan possible, perquè compta amb la confiança i, progressivament, amb l'amistat. Unit a tot això, hi va la senzillesa d'esperit —la primera benaurança—,⁶ la que és posada com a condició indispensable perquè la trobada amb l'altre sigui possible.

El diàleg, tot diàleg, situa les persones una davant de l'altra. El «jo» davant del «tu» i el «tu» davant del «jo». Només en la comprensió plena de l'altre, reconegut en la seva alteritat, és possible arribar al «nosaltres» que faci viable el diàleg. Un «jo» i un altre «jo», idolatrats, mai no constituïran un «nosaltres». Monòleg contra monòleg. Hauríem de veure si moltes de les nostres converses, moltes de les nostres entrevistes, no cauen sovint en aquesta temptació que és l'exaltació del propi «jo».

El teòleg Josep M. Rovira Belloso té una reflexió ben significativa i interpel·ladora que anomena «un senzill examen de consciència» i diu: «¿Quin sentit té la paraula *nosaltres* en el nostre llenguatge habitual? ¿Designa la família? ¿Només la família? ¿Designa el grup d'amics? ¿El partit? ¿Els paisans? ¿Tots els homes? ¿Com realitzem el procés d'ampliació del concepte *nosaltres*? ¿A través d'una sèrie de cercles concèntrics el centre dels quals és la *meva persona*? Voldria fer un suggeriment positiu: que bé si imaginéssim el pas del jo al nosaltres i el pas dels nosaltres al tots, no tant com una sèrie de cercles entorn del meu jo entronitzat, sinó com una sèrie harmònica de centres policèntrics, en els quals són reconegudes les

5. Mt 5,8.

6. Mt 5,3.

diferències de procedència, d'accents, de matisos diversos. Llavors apareix la multitud d'homes i dones lliures i iguals, en l'atmosfera plena del goig de l'esperit del Pare de tots, que reuneix en comunió, de coneixement, afecte i vida, i sense uniformar-los, els germans lliures i diferents.»⁷ Sempre m'ha cridat molt l'atenció aquest concepte tan positiu del «nosaltres», que no acaba en el «nosaltres», sinó que arriba al «tots». Vet aquí un signe de la gran fraternitat humana, una aposta per al bé comunitari.

Prenent la idea del que és el diàleg amb Déu, i posar les condicions perquè sigui possible el diàleg en el si d'un «nosaltres», em serveix molt dir que «cal també fer un gran silenci: de llengua, d'orelles i de cor. Un silenci que venci el regne del soroll en què vivim, del soroll que neix de la màquina i del soroll manipulat, treballat i orientat [...]. Un silenci que ens permeti d'escoltar. Cal entendre'ns, però, en parlar del soroll. Es pot donar el cas que el nostre nerviosisme, el nombre i el pes de les nostres preocupacions —tenint com tenim tots moltes feines, i feines urgents i de responsabilitat— ens mantinguin constantment a distància de la realitat; que visquem en un món de projectes, de temors, de suposicions; que només ens adonem superficialment de les coses i de les persones que ens envolten. Aleshores, ens caldrà fer com Kierkegaard, qui, en l'angoixa, retrobava la calma fent un silenci que li permetia d'escoltar viure en el món».⁸

El diàleg, com la capacitat d'escolta, de silenci i d'obertura a l'altre, és també escolta, *silenci i admiració davant l'entorn*: «hi ha sorolls que obren una comunió amb la natura, com el soroll de la pluja o d'una tempesta, o la remor del vent o de la brisa suau. A la ciutat és distint: «el nostre sistema nerviós està submergit al fons sonor d'una remor, d'un renou característic». I, amb tot, els qui viuen en aquesta immensa caldera de sorolls en ebullició ininterrompuda, que és tota aglomeració urbana, han de fer l'esforç d'acollir-los amb voluntat de diàleg i esperit de comunió».⁹

7. Josep M. Rovira Belloso, *Vivir en comunión. Comunión trinitaria, comunión eucarística, comunión fraterna*. Secretariado Trinitario: Salamanca, 1991, pp. 100-101.

8. Miquel Estradé, *op. cit.*, p. 13.

9. *Ibid.*, p. 14. A. M. Besnard, «L'home moderne et sa prière», a *Collectanea Cisterciensia*, 33 (1971), p. 30.

4. EL DIÀLEG, ¿UN EXERCICI DE PACIÈNCIA?

Viure en actitud de diàleg comporta la virtut de la paciència, que és «capacitat d'aguantar, de patir, sense doblegar-se, sense dimitir, sense pac-tar. Ser pacient vol dir ser més fort que el mal, ser capaç de superar la injustícia, creure que l'amor és més fort que la mort, que qualsevol mena de mort. L'home pacient sap esperar l'hora de la veritat, tot treballant per avançar-la, si és possible».¹⁰ Això, en el diàleg és fonamental i, quan arriba, és encara enormement gratificant.

Aquestes premisses ens obren a una reflexió que ara ampliaré a altres dimensions del diàleg, no sense fer una referència, sense estendre'm en ella, al fet del diàleg al llarg de tota la Bíblia. Sempre Déu entra en diàleg amb l'home, des de la narració de la Creació en el llibre del Gènesi fins a la resposta testimonial del darrer llibre de la Bíblia, l'Apocalipsi. La gran primera pregunta que Déu fa a l'home com a iniciativa en el diàleg precisament en el moment en el qual l'home ha rebutjat la seva presència és «Adam, on ets?»¹¹ Adam s'avergonyeix perquè Déu l'ha trobat fora de lloc, descol·locat, i és que quan l'home se separa de Déu queda sense relació, sense amistat, experimenta la seva «nuesa» existencial.

Déu sempre crida, demana, proposa i espera resposta. Ho fa amb amor i espera ser correspost. De cada experiència bíblica de la relació que Déu estableix amb l'home per iniciativa seva podem fer tot un tractat sobre el diàleg per tal de descobrir-ne totes les seves qualitats, totes les seves potencialitats, un diàleg a través del qual l'home verifica per ell mateix la seva transformació personal i s'adona del canvi que s'opera també en el seu entorn. Déu dialoga amb l'home de forma singular i de la mateixa manera dialoga amb tot el poble, amb qui estableix a través d'un diàleg institucio-nal una aliança, un pacte de bona entesa, arribarà a ser un pacte d'amor. A l'epíleg final, i entre els molts que hi ha, mostrarem un cas ben particular a l'Evangeli i que són els diàlegs que té Jesús amb persones concretes. Llegint l'Evangeli amb aquesta clau de diàleg també podem descobrir en Jesús la seva hàbil i respectuosa *pedagogia* que utilitza.

10. Ibid., pp. 14-15.

11. Gn 3,6.

5. EL DIÀLEG I LES SEVES FORMES

Fa temps vaig llegir en un document titulat «Diàleg i anunci», a propòsit del diàleg interreligiós, quines eren les seves formes. N'apunto quatre. 1) El *diàleg de la vida*, on les persones s'esforcen a viure en un esperit d'obertura i de bon veïnatge, compartint les seves alegries i les seves penes, els seus problemes i les seves preocupacions humanes. 2) El *diàleg de les obres*, on hi ha col·laboració envers el desenvolupament integral i l'alliberació total de l'ésser humà. 3) El *diàleg dels intercanvis teològics*, on els especialistes busquen d'aprofundir en la comprensió de les seves arrels religioses específiques i a apreciar els valors espirituals d'uns i altres. El *diàleg de l'experiència religiosa*, on les persones arrelades en les seves pròpies tradicions religioses comparteixen les seves riqueses espirituals, especialment en referència a la pregària i la contemplació, a la fe i a les veus de la recerca de Déu o de l'Absolut.

L'*actitud* oberta i valorativa de l'altre amb què hom es comunica i fa d'aquesta comunicació, mitjançant el diàleg, un exercici de recerca sincera de la veritat de l'altre exposant humilment la pròpia, és ja l'expressió de la *transformació personal* i el pressupost necessari per a la *transformació comunitària*. Per això, el diàleg esdevé una eina necessària i insubstituïble per a la bona entesa entre les persones, i a partir d'elles, entre les institucions i els col·lectius que les conformen. Mai els propis interessos contemplats amb exclusivitat no seran un mitjà vàlid que asseguri un resultat que afavoreixi ambdues parts. Només entre un «jo» i un «tu» en igualtat d'oportunitats i de circumstàncies, pot sorgir un «nosaltres» també humà que justifiqui l'autenticitat d'haver-se trobat.

Ho afirma amb molt d'encert Benet XVI quan diu que «al costat del bé individual hi ha un bé relacionat amb la vida social de les persones: el bé comú. És el bé d'aquest “tots nosaltres”, format per individus, famílies i grups intermedis que s'uneixen en comunitat social. No és un bé que es busca per si mateix, sinó per a les persones que formen part de la comunitat social, i que només en ella poden aconseguir el seu bé realment i de manera més eficaç».¹²

12. Benet XVI, encíclica *Caritas in veritate*, 7; Concili Vaticà II, *Gaudium et spes*, 26.

Contemplant aquest bé per a tots, podem parlar de diferents *formes de dialogar*. Hi ha el diàleg interpersonal, el diàleg entre pares i fills, el diàleg entre germans, el diàleg social i polític, el diàleg intercultural i interreligiós, el diàleg entre opositors, el diàleg al si de les nostres institucions cívi-ques i al si de la comunitat cristiana, el diàleg intergeneracional, el diàleg comercial i financer, i tantes altres formes de relació humana, són el teixit que constitueix la nostra societat en el seu context més proper i, alhora, més globalitzat. Un teixit en el qual cal treballar-hi per a humanitzar-lo més i més. Aquest és un gran repte. Els mitjans de comunicació social i les tecnologies al seu servei, de cada dia més noves i sorprenents, han donat una nova configuració al diàleg. Moltes vegades, tanmateix, amb el seu abús o mal ús se'ls converteix en un monòleg, en una espècie de juxtaposició d'opinions i de sensacions. Per arribar a trobar-se persona a persona, hauríem de fer que els mitjans estiguessin sempre al servei de la veritat i que cada persona no sols hi pogués aportar la seva col·laboració positiva, sinó també ser reconeguda en la seva dignitat.

6. L'EXERCICI DEL DIÀLEG CAPACITA PER UNA RELACIÓ MÉS HUMANA

El diàleg com a capacitat humana compartida al servei de quelcom sempre constructiu té aquesta funció determinant. Quan em poso a dialogar amb un altre m'he de demanar: ¿què vull? ¿construir o destruir? ¿vull posar murs a la relació, al diàleg? o ¿vull construir ponts d'autèntica entesa? He dit *capacitat compartida* perquè es tracta de posar en relació dues parts que volen fer-se bé mútuament i, com a conseqüència, volen que aquest bé tingui una immediata repercussió en el cos social. Capacitat humana, per tant, que no regateja esforços i es posa al servei de tothom. El diàleg sempre exigeix pensar en l'altre més que no pas en un mateix, a descobrir-lo més en el seu misteri aprofundint en el coneixement mutu i reconeixent a fons les seves motivacions a l'hora de prendre una decisió. Llavors, el diàleg esdevé àmbit de consell, de recerca, de voluntat de trobar-se.

Quan de tot això en fem experiència quotidiana, hom s'assabenta de les seves pròpies possibilitats i de les dimensions que agafa la convivència humana. Cada vegada que escoltem algú i després li adrecem la paraula, hem fet un esforç que té més importància de la que sembla. Hem entrat en el *misteri* de la seva vida i, si hem estat realment atents, hem pogut perce-

bre moltes coses de la vida de l'altra persona. A l'hora de parlar, si he estat sincer, ha estat l'altre el qui ha pogut guaitar en el meu interior, donant-nos així mútuament el mitjà necessari per a conèixer-nos. El resultat és la comprensió, el reconeixement de la veritat que l'altre m'ofereix, la recepció del que és la seva persona en tot allò que pot arribar a ésser molt beneficiós per a la meua vida. És el gran marc de la *confiança* pel sol fet que he deixat que l'altre entrés en la meua vida i em donés l'oportunitat de conèixer el seu misteri i l'acceptés sense posar-hi condicions. La fe en Déu és això, deixar-lo entrar en la meua vida sense posar-li condicions. És per això que, tant en la relació amb Déu com amb l'altre, és tan gratificant una pregària confiada, un diàleg ben fet, ple de humanitat.

7. EL DIÀLEG, EINA D'AUTÈNTICA SAVIESA

El diàleg, entenem-lo també com una *eina expressiva d'una autèntica saviesa*. Per això, el diàleg és per a conduir sempre a un grau d'humanitat i de seny, de pensament i de paciència que ens farà descobrir elements de veritat fins i tot en les opinions alienes i «ens obligarà —com diu Pau VI en la seva encíclica sobre el diàleg— a expressar amb gran lleialtat el nostre ensenyament i donarà mèrit al nostre treball per haver-lo exposat a les objeccions i a la lenta assimilació dels altres. El diàleg ens farà savis, ens farà mestres».¹³

El diàleg és quelcom de la vida de cada dia, per això ho vull dur al terreny de la quotidianitat, tot i que cada dia parlem amb els altres, tanmateix, no és freqüent que s'arribi a un diàleg sempre perquè en el moment de conversar els fets són els que ocupen un primer pla. El diàleg es caracteritza no sols perquè es parli en el nivell objectiu dels fets, com succeeix en qualsevol discussió, sinó que es mou entre dos altres nivells, que són el nivell objectiu i el nivell afectiu, és a dir, el de la relació humana. El diàleg suposa sempre una trobada entre persones i té lloc mitjançant la paraula. L'important, i també sovint decisiu, és que els actes de parlar i escoltar sempre estiguin animats per una actitud de solidaritat.

13. Pau VI. *Ecclesiam suam*, 32.

8. DIALOGANT, SENTIR L'ALTRE COM ALGÚ QUE EM PERTANY

D'alguna forma, si ho pensem en sentit cristià, em serveix molt la intuïció del beat Joan Pau II expressada al començament d'aquest tercer mil·lenni sobre l'*espiritualitat de comunió* quan en la tercera i quarta nota explicativa diu que aquesta espiritualitat com a principi educatiu significa la «capacitat de sentir el germà com *un que em pertany*, per saber compartir amb ell les seves joies i els seus sofriments, per intuir els seus desigs i atendre les seves necessitats, per oferir-li una vertadera i profunda amistat». Ho vull aplicar al diàleg perquè necessita d'aquesta *mística* que fa possible una bona entesa i dir a més, amb ell, que és «saber donar espai al germà, portant les càrregues els uns dels altres» (Ga 6,2) i refusant les temptacions egoïstes que contínuament ens assetgen i generen competitivitat, ganes de fer carrera, desconfiança i enveges». ¹⁴ Aquesta és l'aportació que humilment els cristians fem perquè el diàleg sigui honest i tingui com a objectiu el respecte i la valoració de l'altre que s'ha atansat a conversar amb mi i en qui he de descobrir i valorar tot el que hi ha de positiu.

Tot això té un *secret* o, si voleu, cal dir que l'*explicació* d'aquesta forma de procedir té una raó de fe i és obligada la referència a la Paraula de Déu, consignada en la Bíblia i que per als creients cristians és la *regla d'actuació*. I és que «el diàleg no pot basar-se en la indiferència religiosa, mentre que nosaltres com a cristians tenim el deure de desenvolupar-lo oferint el ple testimoniatge de l'esperança que hi ha en nosaltres». ¹⁵ «No hem de témer que pugui constituir una ofensa a la identitat de l'altre allò que, en canvi, és anunci d'un do joiós per a tothom: el do de la revelació del Déu-Amor que “estima tant el món que li ha donat el seu Fill únic” (Jn 3,16) [...] Aquest principi és la base no sols de l'inesgotable aprofundiment teològic de la veritat cristiana, sinó també *el diàleg cristià amb les filosofies, les cultures i les religions*. No és rar que l'Esperit de Déu, que “bufa allà on vol” (Jn 3,8), susciti en l'experiència humana universal, malgrat les seves múltiples contradiccions, signes de la seva presència, que ajuden els mateixos deixebles de Crist a comprendre més profundament el missatge del qual són portadors». ¹⁶

14. Joan Pau II, carta apostòlica *Novo millennio ineunte*, 43.

15. Cf. 1 Pe 3,15.

16. Joan Pau II, *op. cit.*, 56.

9. RESPECTE I AFECTE, ACTITUDS ENVERS EL DIÀLEG

El llibre de Ramon Llull *El gentil i els tres savis* il·lustra la trobada interreligiosa mitjançant la pregària. Ho diem avui, que és un dia significatiu per la trobada interreligiosa que hi ha a Assís, pregària que fan conjuntament Benet XVI i els representants de les grans religions, tot un signe amb el qual manifestem des d'aquí la nostra plena comunió i que ens omple de joia.

Referint-me a Ramon Llull, veiem com aquest monjo i pensador de les nostres Illes imagina un diàleg entorn de la fe entre un pagà i tres savis representants de les tres grans religions monoteistes —judaisme, cristianisme, islam. Cadascú va exposant al gentil el contingut de la seva religió. Quan tots han acabat la seva exposició, el gentil adreça una lloança a Déu. Cap dels tres savis es va atrevir a preguntar-li quina religió havia abraçat i a quin Déu havia dirigit la pregària de lloança. Abans de dirigir-se cadascú al seu lloc de residència, els tres savis es demanaren perdó i van prendre l'acord de seguir dialogant [...]. Cal extreure'n una bona lliçó: el món de les creences és tan personal i intransferible que sols pot transmetre's per mitjà del testimoniatge i la persuasió, però mai per la imposició i la força.

Havent introduït aquest element del fet religiós en la qüestió que estem descrivint del diàleg, em sembla oportú que ara la meva aportació vagi en aquesta línia. En el meu cas, no podria ser altra. Ja he esmentat abans la importància del respecte i l'afecte envers l'altre en el diàleg. És el mateix Ramon Llull qui diu que «si no ens entenem amb les paraules, almenys entenguem-nos en l'amor». Benet XVI, en la seva encíclica *Deus caritas est*, té unes intuïcions que ens posen en la línia d'aquesta comprensió i d'aquesta pràctica quan diu que «qui exerceix la caritat en nom de l'Església mai no intentarà imposar als altres la fe de l'Església. És conscient que l'amor, en la seva puresa i gratuïtat, és el millor testimoni del Déu en què creiem i que ens impulsa a estimar. El cristià sap quan és temps de parlar de Déu i quan és oportú callar sobre Ell, deixant que parli només l'amor. Sap que Déu és amor (1 Jn 4,8) i que es fa present just en els moments en què no es fa més que estimar».¹⁷ De la mateixa manera deixa ben clar quin és el programa del cristià, programa que haurà de projectar-se en tota relació humana: «El pro-

17. Benet XVI, encíclica *Deus caritas est*, 31c.

grama del cristià —el programa del Bon Samarità, el programa de Jesús— és un “cor que veu” on es necessita amor i actua en conseqüència.»¹⁸ Serà significatiu que com a actituds de fons ho relacionem amb la comunicació humana i, dins ella, especialment tot el que afecta el diàleg.

Això em fa remetre a aquella sàvia intuïció del Concili Vaticà II en la Constitució dogmàtica sobre la *Revelació divina*, posa en Déu la iniciativa del diàleg amb la humanitat i diu: «va plaure Déu en la seva bondat i saviesa, revelar-se ell mateix i fer conèixer el misteri de la seva voluntat (Ef 1,9), per mitjà del qual els homes tenen accés al Pare pel Crist, Verb encarnat, en l'Esperit Sant i participen de la naturalesa divina (Ef 2,18; 2 Pe 1,4). Per això, mitjançant aquesta revelació, Déu invisible (Col 1,15; 1Tm 1,17), mogut pel seu gran amor, parla als homes i dones com amics (Ex 3,11; Jn 15,14-15) i conviu amb ells (Ba 3,38), per tal d'invitar-los i acollir-los a la seva companyia».¹⁹ Fixem-nos en les expressions, si són realment representatives d'un diàleg d'especial qualitat: «li plau revelar-se» i «fer conèixer el seu misteri», «mogut pel seu amor», «parla», «conviu», «els invita» i «acull». Valorem cada expressió i apliquem-nos-la.

M'atreveixo a dir que aquest esquema conté una categoria humana tal que és totalment transportable a poder fer de la nostra concepció i pràctica del diàleg un aprenentatge constant. Quan l'Església presenta i ofereix el patrimoni de la seva doctrina social als homes i dones del nostre temps, ho fa «segons l'estil de *diàleg* amb què Déu mateix, en el seu Fill fet home, parla als homes i dones com amics i tracta amb ells [...]. En aquesta tasca, diu el Concili Vaticà II, l'Església no es mou per cap ambició terrenal. Només desitja una sola cosa: continuar, sota el guiatge de l'Esperit, l'obra mateixa de Crist, que ha vingut al món a donar testimoni de la veritat, a salvar i no a judicar, a servir i no a ser servit».²⁰ La humanitat, per tant, ha rebut aquest do: «Déu li ha adreçat la seva Paraula al llarg de la història, àdhuc Ell mateix hi ha entrat per dialogar amb ella i per revelar-li el seu disseny de salvació, de justícia i de fraternitat.»²¹

18. Ibíd. 31b.

19. Concili Vaticà II, *Dei Verbum* 2.

20. Compendi de Doctrina social de l'Església, 13; Concili Vaticà II, *Gaudium et spes*, 58.

21. Ibíd., 17.

10. PAU VI I LA CARTA DEL DIÀLEG

A partir d'aquí i per aprofundir en la fonamentació teològica del diàleg cal anar a un moment històric, just abans de la celebració del Concili Vaticà II, quan el papa Pau VI publica la seva primera carta-encíclica *Ecclesiam suam*. En aquest document hi situa l'origen i el model del diàleg a partir del misteri de Déu, que és el seu Amor: Déu, Ell mateix és *diàleg* en la seva autocomunicació trinitària, i Déu és *diàleg* amb la humanitat en l'encarnació del seu Verb, la seva Paraula. Com ja hem vist, és Déu qui pren la iniciativa del diàleg i ens convida a assumir-lo i fer nostres tots els seus aspectes per a traduir-los en eina de transformació personal i comunitària. Ho diu així, referint-se al diàleg de salvació, que podem tenir com a punt de referència per a la nostra forma de dialogar: fa falta que tinguem sempre present aquesta inefable i dialogal relació, oferta i instaurada amb nosaltres amb Déu Pare, mitjançant Jesucrist en l'Esperit Sant, per a comprendre quina relació hem d'establir entre nosaltres, l'Església, i promoure respecte de la humanitat.

El diàleg va ser obert espontàniament per iniciativa divina: ens estimà primer (1 Jn 4,19). Ens correspon a nosaltres prendre la iniciativa per a fer extensiu a tothom el mateix diàleg, sense esperar a ser cridats.

El diàleg naix de la caritat, de la bondat divina: Déu ha estimat tant el món que li ha donat el seu Fill unigènit perquè fos Salvat gràcies a Ell (Jn 3,16) Un fervent i desinteressat amor que ha d'impulsar el nostre.

El diàleg no s'ajustà als mèrits d'aquells a qui fou adreçat, com tampoc pels resultats que aconseguiria o que trobaria a faltar: Ho diu l'Evangeli «no necessiten el metge els qui estan bons» (Lc 5,31), també el nostre ha de ser un diàleg sense límits ni càlculs.

El diàleg no obligà físicament ningú a acollir-lo; fou una meravellosa exigència d'amor, el qual si d'una part constituïa una gran responsabilitat en aquells a qui s'adreçava (Mt 11,21), de l'altra, els deixà ben lliures per acollir-lo o rebutjar-lo, adaptant fins i tot la força evident dels miracles a les exigències i disposicions espirituals dels oients, per tal que els fos fàcil un assentiment lliure a la revelació, i sense perdre'n el mèrit. Així, la nostra missió no es presentarà mai armada per la coacció externa, sinó tan sols pels legítims camins de l'educació humana, de la persuasió interior i de la conversació ordinària. Així quedarà sempre respectada la llibertat personal i civil (comunitària o social).

El diàleg va ser possible per a tots, sense cap tipus de discriminació (Col 3,11). De la mateixa manera, el nostre diàleg ha de ser potencialment universal, és a dir, catòlic, i capaç de iniciar-lo amb qualsevol persona, sempre que no se'l rebutgi o algú fingeixi acollir-lo i de fet no ho faci.

El diàleg ha procedit normalment per graus de desenvolupament successiu, ha conegut els humils començaments abans del ple èxit (Mt 13,31); també el nostre diàleg haurà de tenir en compte i comprendre la lentitud de la maduresa psicològica i històrica i l'espera en què l'hora de Déu el faci eficaç. Això, no obstant, el diàleg no diferirà per a demà tot el que pugui fer-se avui; haurà de tenir l'ansia de l'hora oportuna i el sentit del valor del temps (Ef 5,16). Avui, és a dir, cada dia, haurà de començar de nou i, sempre de la nostra part abans que la de l'altre.²²

Després d'això sembla evident que entre les religions només el cristianisme, únic dipositori de la revelació, és l'única religió que instaura plenament una relació personal entre Déu i l'home. Tota la Bíblia n'és testimoni perquè tota ella revela aquesta relació, elevant-la a la categoria de l'experiència de l'amor, des de la comprensió de l'*eros* fins a la revelació de l'*àgape*, des de l'amor humà fins a la màxima manifestació de donació total en la persona de Jesucrist. Benet XVI ho diu amb aquesta expressivitat: «En la seva mort en la creu es realitza aquest posar-se Déu contra si mateix, en lliurar-se per donar nova vida a l'home i salvar-lo; això és amor en la seva forma més radical.»²³

El diàleg no és una invenció de l'Església del segle xx. El que és nou és la nova sensibilitat d'obertura envers qualsevol persona, ideologia o religió. És una presa de consciència cada vegada més elaborada, més efectiva i que s'ha convertit en un clam de necessitat i d'urgència envers les persones concretes i envers moltes institucions. Tot i ésser una actitud fonamentalment interior, el diàleg és sempre una presa de postura visible i determinant, tant, que fa que aquells que viuen enfrontaments o desavinences s'esforcin a trobar el seu punt d'enteniment i comprensió gràcies a l'esforç de voler arribar a un diàleg sincer i eficaç.

22. Pau VI, encíclica *Ecclesiam suam*, 29.

23. Benet XVI, encíclica *Deus caritas est*, 12.

11. EL COL·LOQUI COM A ART DE COMUNICACIÓ ESPIRITUAL

El papa Pau VI, per a fer-ho realitat, assenyala per al diàleg com a eina de transformació personal aquestes quatre qualitats: la *claredat*, la *mansuetud*, la *confiança* i la *prudència*. Entén que el *col·loqui* és un «art de comunicació espiritual» i té aquestes característiques:

- 1) La *claredat* abans que tot: el diàleg suposa i exigeix la intel·ligibilitat: és un intercanvi de pensament, és una invitació a l'exercici de les facultats superiors de la persona humana; n'hi hauria prou amb aquest títol per a classificar-lo entre els millors fenòmens de l'activitat i de la cultura humana, i és suficient la seva exigència inicial com per estimular-nos que revisem el nostre llenguatge, observar si és comprensible, si és popular, si és selecte.
- 2) L'*afabilitat*: la que Crist ens exhortà que l'aprenguéssim d'Ell mateix: *Apreneu de mi, que sóc benèvol i humil de cor* (Mt 11,29); el diàleg no és orgullós, ni feridor, ni ofensiu. La seva autoritat és intrínseca per la veritat que exposa, per la claredat que difon, per l'exemple que proposa; no és cap manament ni imposició; és pacífic, evita les maneres violentes, és pacient, és generós.
- 3) La *confiança*, tant en el valor de la pròpia paraula com en la disposició per acollir-la per part de l'interlocutor; promou la familiaritat i l'amistat; agermana els esperits per una mútua adhesió a un Bé que exclou tota intenció egoista.
- 4) La *prudència* pedagògica, que té molt en compte les condicions psicològiques y morals del qui escolta (Mt 7,6): si és un infant, si és una persona ruda, si no està preparada, si és desconfiada, si és hostil; la prudència pedagògica fa que en el diàleg un s'esforci per conèixer la seva sensibilitat, per adaptar-se raonablement i modificar les formes de la pròpia presentació per a no ser molest ni intransigent. Amb el diàleg realitzat d'aquesta manera es compleix la unió de la veritat amb la caritat, i la de l'intel·ligència amb l'amor.

12. AMB QUI DIALOGAR?

Encara dins aquesta visió del pensament de l'Església sobre el diàleg, Pau VI també es demana: amb qui s'ha de dialogar? La constitució pastoral *Gaudium et spes*, del Vaticà II, n'assenyala la direcció extreta del mateix

Evangelí i de la mentalitat acollidora, dialogant i missionera de la primera comunitat cristiana. Un document que se l'ha anomenat amb encert el del *diàleg de l'Església amb el món d'avui*. Després de mostrar la identificació dels deixebles de Crist amb les alegries i esperances, les tristeses i angoixes dels homes i dones del nostre temps, diu que «no hi ha res de veritablement humà que no trobi ressò en el cor d'ells».²⁴ En el nostre cor! És un principi que dona projecció universal a la relació humana i, per tant, la del diàleg és un dels seus més importants aspectes. Però, *¿amb qui s'ha de dialogar?*

Ningú no és estrany al nostre cor. Ningú no resulta indiferent al ministeri de l'Església. Ningú no li és enemic, si no és que ell mateix vulgui ser-ho. L'Església és catòlica i l'encàrrec que té és el de promoure la unitat, l'amor i la pau. L'Església no ignora la seva gravíssima responsabilitat, com també és totalment conscient dels límits de les seves forces i coneix bé les seves febleses, els seus propis errors, però sap també que la bona acollida de l'Evangelí no depèn únicament del seu esforç, sinó de l'acció de l'Esperit Sant. L'Església sap que ella és llavor, sal, llum i llevat. L'Església, per la seva mateixa identitat i segons la voluntat de Jesús, haurà de ser sempre element de *transformació personal i social*. En nom de Jesús parla de la veritat que li ha estat transmesa, de la justícia, de la llibertat, del progrés, de la concòrdia, de la pau, de la civilització. Fa de la seva predicació i del seu testimoni un perenne diàleg, una relació constant amb els interlocutors. És el que Jesucrist li ha confiat.

Per això, *¿amb qui s'ha de dialogar?* Amb tots!, creients i no creients, d'unes religions i d'altres, d'unes confessions cristianes i d'altres. Ha de dialogar amb tota categoria de persones: té un missatge per als infants, per als joves, per als científics i intel·lectuals, per al món del treball i les classes socials, per als artistes, els polítics i els governants. Té un missatge especialment per als pobres, els malalts, tots els qui sofreixen, pels qui moren. Per a tots, sense excepció, ja que Jesús ha vingut a trobar i relacionar-se amb tot tipus de persones i, així, superar i suprimir totes les barreres personals i socials que els éssers humans som i hem estat capaços de construir. Aquest és un principi de projecció universal, a partir del qual podem descobrir que amb relació al diàleg hi ha diferents *cercles* a tenir presents.

24. Concili Vaticà II, *Gaudium et spes*, 1.

13. ELS CERCLES DEL DIÀLEG

Un *primer cercle* és estar oberts al diàleg envers *tot allò que és humà*, fins i tot comptant amb el buit que existeix quan també es presenta la negació de Déu, la indiferència, el rebuig sistemàtic, el menyspreu i, àdhuc, la persecució. La resposta és el diàleg obert i franc i també el silenci quan, havent de callar sobre Déu, hem de deixar que només parli l'amor,²⁵ tal com ja he comentat. Però també hem d'escoltar les seves raons i argumentacions, les seves ànsies plenes de passió i d'utopia, la seva sensibilitat social i noblesa de sentiments amarats de sentit de justícia i de treball per la pau. D'aquí també el cultiu d'un diàleg que hem de perfeccionar i que pot trobar molts punts de confluència, especialment quan en fem un mètode que tracta de regular les relacions humanes i utilitzem un llenguatge raonable i sincer i que pot conduir a la consideració de valors supremes. L'obertura d'un diàleg —tal com ha de ser el nostre— desinteressat, objectiu i lleial, ja decideix per ell mateix a favor d'una pau lliure i honrosa; exclou fingiments, rivalitats, enganys i traïcions; ha de denunciar, com a delictes i ruïna, la guerra d'agressió, de conquesta o de domini. Un diàleg a favor del gust i el deure de la pau que ha d'arribar al cor de l'enteniment entre les nacions, i a les seves bases tant socials com familiars i individuals.²⁶

Un *segon cercle*, referit al diàleg amb *els qui creuen en Déu*. ¿Com ha de ser aquest diàleg? Tot i que ja se n'ha parlat abans, es tracta també d'un diàleg obert que comparteix aspectes que ens són comuns al nivell de l'expressió de la fe i al de la solidaritat en un mateix esforç per al bé comú i una sana convivència. Fem referència al diàleg amb els creients del *poble hebreu*, dignes del nostre afecte i respecte, fidels a la religió que nosaltres anomenem de l'Antic Testament; a tots els adoradors de Déu segons concepció de la religió monoteïsta, especialment els *creients musulmans*, mereixedors d'admiració per tot allò que en el seu culte a Déu hi ha de veritable i bo; i a tots els seguidors de les gran religions *afroasiàtiques*. En totes elles, reconeixem els seus valors espirituals i morals; i volem defensar amb elles els ideals comuns en el camp de la llibertat religiosa, de la fraternitat humana, de la bona cultura, de l'acció social i de l'ordre civil. D'acord amb

25. Benet XVI, encíclica *Deus caritas est*, 31c.

26. Pau VI, encíclica *Ecclesiam suam*, 38-39.

aquests ideals comuns, el diàleg sempre serà necessari i possible comptant amb la reciprocitat i amb la benvolença.²⁷

Un *tercer cercle*, el diàleg amb *els cristians, germans separats*. Tots portem el nom de Crist. En aquest camp, el diàleg ha aconseguit la qualificació d'ecumènic i està obert. Pau VI mostra en aquest camp la seva aflicció per les barreres que troba a causa del primat de Roma per sobre de les altres esglésies. Fa una crida a tornar a la unitat que des del començament ja existia i, en el pla del diàleg, diu que està sempre obert perquè, abans d'entrar en conversacions fraterne, hi està mitjançant la pregària i l'esperança. I, demanant a l'Esperit que bufi sobre el «*moviment ecumènic*», al mateix temps que vol repetir la commoció i el goig per la trobada plena de caritat i d'esperança amb el patriarca Atenàgores, que va tenir lloc a Jerusalem. Pau VI parla de promoure en tots ells el diàleg de la sinceritat i de l'amor, la causa de Crist i de la unitat que Ell va voler per a la seva Església.

Un *quart cercle*, el diàleg a l'*interior de l'Església*, és més necessari que mai. S'observa com el diàleg tant a l'interior de l'Església com adreçat a l'exterior ja està en moviment. La posada en pràctica de les directrius del Concili Vaticà II serà fer efectiu aquest diàleg. Avui hi ha un fet que cal esmentar per a subratllar-ne la transcendència i que té a veure amb el diàleg per la pau des del diàleg interreligiós. Ho va iniciar Joan Pau II l'any 1986. La segona trobada a aquest nivell, com ja he esmentat abans, té lloc avui mateix a la ciutat d'Assís i ha reunit els principals líders religiosos, presidits per Benet XVI. Des d'aquí no sols el nostre suport a la causa de la pau, sinó també la nostra més plena comunió en la causa d'un diàleg cada vegada més fecund entre totes les persones i institucions implicades. En aquest sentit, la nostra vocació és universal i abasta totes les dimensions de globalització per a bé.

Tota aquesta exposició de pensament entorn del diàleg, dins els àmbits personal i institucional, polític, social i interreligiós ens fa mirar de forma especial el *subjecte* del diàleg, la seva estructura i configuració, però sobretot la *pedagogia* per arribar-hi. Hi pot haver moltes teories sobre el diàleg, moltes descripcions o definicions i propostes, però em sembla que

27. Cf. Pau VI, encíclica *Ecclesiam suam*, 40.

el que ens és més útil i concret per a un cristià que vol aportar humilment la seva visió és fixar-me en la pràctica del diàleg que descobrim a l'Evangeli. Més concretament, la *pedagogia usada per Jesús en el seu tracte amb la gent*, homes i dones, joves i infants, mostra quin és l'*itinerari* d'un diàleg que fa veure la qualitat humana de la seva persona i la maduresa i exquisidesa del seu tracte.

A l'Antic Testament, a la Bíblia, hi ha experiències, hi ha expressions claríssimes del diàleg de l'home amb Déu, com per exemple el llibre sencer del *Càntic dels Càntics*, en el qual es posa de manifest el diàleg de l'enamorat amb la seva enamorada, un diàleg preciós elaborat amb una literatura exquisida, plena de saviesa i afectivitat, expressió que vol fer veure com és el diàleg de Déu amb la persona humana, un diàleg d'amor a pesar que acull la possibilitat de la infidelitat. Un altre exemple el tenim en el *Llibre de Job*, també impressionant per a l'home i la dona de tots els temps, també d'avui, que passen per una crisi de fe, per moments de decepció i frustració i que, a través del diàleg amb els altres i amb Déu, manifesta una gran força interior que ajuda a resistir i a superar les dificultats que s'esdevenen.

Però és en el Nou Testament i sobretot en Jesús on veiem un autèntic mestratge per al diàleg personal i també institucional, fet de contingut i d'experiència, de paraula i testimoniatge. Vegem-ne sols una mostra en el seu detallat recorregut.

14. LA PEDAGOGIA DEL DIÀLEG EN L'ACTUACIÓ DE JESÚS

Jesús és una persona de diàleg. Són molts els homes i dones que entren en contacte amb ell. El seu tracte és sempre delicat, amable, profund. En el *diàleg*, utilitza una pedagogia que atreu i fascina. Està plena de respecte i d'atenció personalitzada. Mai no imposa, conversa, comprèn i sempre escolta. Però també parla! Ho fa en el seu moment. Amb claredat, amb convicció, amb amor. En el procés, l'altre s'obre progressivament a la confiança, fins a obrir el seu interior. Fixem-nos, per exemple, en el relat que descriu la trobada-conversa-diàleg amb els deixebles d'Emaús²⁸ i en concret com aquests expressen la seva reacció després de l'experiència que viuen:

28. Lc 24, 13-35.

«¿No és veritat que el nostre cor s'abrusava dins nostre mentre ens parlava pel camí i ens obria el sentit de les Escriptures?» La conversa anima, el diàleg transforma, la proximitat rehabilita. Tot l'Evangeli n'està ple, però fixem-nos en quelcom significatiu, tres situacions humanes ben diferents, representades per tres persones amb les quals es troba Jesús. Cal admirar l'habilitat i la capacitat que té per apropar-se a cadascú, amb una atenció ben personal i fer del diàleg un mitjà de salvació, de recuperació de l'altre.

1. El diàleg amb un home de lleis

Nicodem és un fariseu zelós i honrat, que ha començat a admirar i estimar Jesús. A l'Evangeli²⁹ se'l defineix com a «mestre enviat per Déu» i li reconeix que «ningú no podria fer els signes que fa si Déu no estigués amb ell». La visió de la seva vida és la d'aquell que té la impressió d'haver-ho fet tot, tancat en l'encarcament que dona haver actuat només complint el que està establert, però amb honradesa. Quan es fixa en Jesús, no sap fins quin punt la seva vida s'hi sent referida, juga entre l'*admiració* per la seva persona i una espècie de *desconfiança* que li impedeix renunciar al que ha fet tota la vida. Arriba el moment en el qual Jesús li proposa començar de nou. Nicodem reacciona molt humanament i amb un llenguatge que manifesta el seu desconcert. Li costa entendre que «*ha de néixer de nou*», que no n'hi ha prou amb una visió «humana» de Jesús, sinó que s'ha de deixar guiar pel seu Esperit.

A la pregunta «Com pot néixer un home que ja és vell? És que pot entrar altra vegada a les entranyes de sa mare i tornar a néixer?» Jesús li respon: «T'ho ben asseguro: ningú no pot entrar al Regne de Déu si no neix de l'aigua i de l'Esperit. De la carn en neix carn, de l'Esperit en neix Esperit. No t'estranyis que t'hagi dit: Cal que nasqueu de dalt.» Jesús ens projecta vers una visió creient de la seva persona que supera la pura admiració o el seguiment corprès per la força del lideratge que exerceix sobre els altres. Ens porta a la descoberta de Déu per l'acceptació de l'Esperit «que bufa allà on vol». Així ho entén i així ho viu el qui ha nascut d'ell. A Nicodem li manca aquest pas i Jesús li demana que el faci.

29. Joan 2,23-25 – 3,1-21.

Jesús no para en el seu intent de diàleg. No s'estarà de dir quin és el voler de Déu sobre l'home i el món posant de manifest aquest mateix voler de Déu sobre la seva persona. Així exposa el valor redemptor de la seva mort: «I, així com Moisès va enlairar la serp en el desert, també el fill de l'home ha de ser enlairat, perquè tots els qui creuen tinguin en ell vida eterna.» Ha esdevingut així perquè «Déu ha estimat tant el món, que ha donat el seu Fill únic perquè no es perdi cap dels qui creuen en ell, sinó que tinguin vida eterna».

Finalment, *la coherència dels fets*. No hi ha seguiment només de paraula; les obres de l'Esperit són ben manifestes en els qui viuen d'acord amb Jesús. Les darreres paraules que dirà a Nicodem proposen el pas d'acostar-se a la llum, que és Crist, perquè no només en rebi la flama, sinó que *es converteixi en llum per als altres*, i diu: «Els qui viuen d'acord amb la veritat s'acosten a la llum, perquè es vegin les seves obres, ja que les fan segons Déu.» La moral evangèlica no són receptes, sinó la coherència de vida que prové del seguiment de Jesús i de tenir els seus mateixos sentiments. Cal repetir la conseqüència ètica del «vosaltres sou la llum del món» i «que brilli igualment la vostra llum davant la gent; així veuran les vostres bones obres i gloriificaran el vostre Pare del Cel».³⁰ És la ressonància evangèlica del terme cap on va dirigit el creient: la glorificació de Déu, el Pare.

2. El diàleg amb una dona samaritana

Relat evangèlic impressionant i únic³¹ per la pedagogia dialògica d'autèntic pastor que utilitza Jesús, rompent tots els esquemes religiosos i condicionaments socials. L'art de saber tractar la persona «pel que és» supera tota previsió i ens fa veure que mai no es pot dir la darrera paraula sobre algú, ni molt menys haver-la dita abans de trobar-s'hi. En tot diàleg això és clau. Trobant-se amb una dona, Jesús ens fa veure el tracte delicat i respectuós que mereix tota persona, sigui qui sigui, des del més amic i pròxim fins al més enemic i desconegut, des de l'incondicional fins al més catalogat.

30. Mt 5,14-16.

31. Jn 4,1-42.

Saber situar-se amb dignitat davant d'un altre, a més de ser la primera condició de bona educació i acollida, és una prova de pedagogia feta art. Jesús ho sap fer i ens ensenya també a fer-ho igual. Es tracta de començar per ser persones de diàleg fàcil i normal. El que Jesús vol és que la persona *arribi a connectar amb Déu* i això no és fàcil; però tindrà prou enginy per reconduir pausadament un procés que anirà des de l'estranyesa a l'admiració i acabarà amb l'adhesió creient i l'anunci missioner.

Primer, *el diàleg normal* al costat d'un pou i al pic del sol del migdia. De què es pot parlar si no de set i d'aigua? Amb freqüència, a les converses més insignificants s'interposen actituds insolents i s'origina un problema de creació fictícia que enverina tota possibilitat de diàleg: és l'habilitat sovint utilitzada per treure a rel·luir històries passades, conflictes covats o frustracions no superades. En aquesta ocasió és una dona la que retreu l'enemistat històrica entre dos pobles —el jueu i el samarità— que es reivindiquen mútuament la primacia de l'un sobre l'altre. També ens fa patir veure repetir-se avui aquestes històries entre ètnies distintes o desfer-se comunitats humanes per raó de la intolerància dels moviments integristes. I la pregunta que marca la distància inicial i un primer fre al diàleg: «Com és que tu, que ets jueu, em demanes aigua a mi, que sóc samaritana?»

Jesús, amb l'intent de reconduir el diàleg, desvia la pregunta i la reconduïx en positiu fent-li veure que la seva vida està oberta a un do que desconeix però del qual es pot gaudir. Quan les persones i els pobles cauen en el raquitisme de les seves picabaralles degeneren en la desconfiança i es fa impossible el diàleg; en canvi, quan s'obren a noves dimensions —la dimensió de l'amor de Déu, la primera— som introduïts en una nova atmosfera que ens fa respirar diferent. «Si sabessis quin és el do de Déu i qui és el qui et diu: "Dóna'm aigua", ets tu qui li n'hauries demanada, i ell t'hauria donat aigua viva.» Novament el do de Déu és l'Esperit, que és llum, aigua, aliment.

El *diàleg* que intentem en tots els àmbits pot aprendre d'aquesta pedagogia de Jesús duta a terme amb l'esforç artesà dels qui en sentim la responsabilitat. Jesús no mira el rellotge, no regateja el temps en funció dels seus interessos, no amaga per respecte a les persones que hi ha un do de Déu que espera ser comunicat, atreu cap a ell per a descobrir-lo com a font viva d'on brolla el sentit de tota l'activitat de guiatge. Jesús valora el temps

i l'omple de contingut; per això no té presses. Sap que la *dona* samaritana encara no entén res i que només veu el que té davant: un pou i un home que no té res per pouar. Potser també així ens veuen a nosaltres: pobres, amb pocs recursos, amb una litúrgia avorrida, amb un tracte esquifit, amb pocs arguments. Que potser us creieu molta cosa? —possiblement pensen—. Jesús demana lucidesa enmig d'un conflicte d'interessos.

La insistència de Jesús en anar al fons de la qüestió fa que comenci a interrogar-se quan li diu: «Tots els qui beuen aigua d'aquesta tornen a tenir set. Però el qui begui de l'aigua que jo li donaré, mai més no tindrà set: l'aigua que jo li donaré es convertirà dins ell en una font d'on brollarà vida eterna.» Comença a haver-hi un *conflicte d'interessos*: és pesat haver de venir a treure aigua, puc disposar d'una altra aigua que m'evitarà el camí, la calor i l'esforç. Sembla haver entrat dins el cercle de les comoditats que ofereix la societat mercantilista amb la seva varietat de productes. No ho acaba d'entendre, però comença a veure avantatges. Amb tot, no anirà per aquí la solució. La implicació de la seva vida, amb independència de tots els condicionaments que l'envolten, encara no apareix.

Arribarà l'hora. Apareixerà el moment escollit per Déu i s'hi veurà totalment implicada quan Jesús li toqui la fibra més delicada: la seva relació humana, la seva relació d'amor. Per això li diu: «Vés a cridar el teu marit i torna.» Jesús li desvetlla la veritat de la seva vida quan li reconeix la seva sinceritat i li diu que encara no ha après a estimar: «Fas bé de dir que no en tens. N'has tingut cinc, i l'home que ara tens no és el teu marit. En això has dit la veritat!» El *diàleg* arriba a ser un fort exercici de sinceritat. No hi ha cap simulació ni engany. Apareix la veritat. I Jesús ha dit molt clar que la veritat ens fa lliures!

Tot canvia, tanmateix, quan algú ens toca el cor. Quan Déu arriba al cor de la persona provoca un trasbalsament tal que és impossible no entendre què vol de cadascú de nosaltres. Vulguem o no, en un moment o altre, la «qüestió religiosa» apareix i es deixa sentir amb força no quan l'eufòria ens fa fer bons propòsits, sinó quan experimentem que quelcom ha de canviar en la nostra vida. Un *diàleg* que fa possible una transformació personal i posa en entredit totes les barreres que impediien una veritable transformació social, precisament en els seus elements tan delicats com els de la identitat ètnica, política i religiosa.

3. El diàleg amb l'apòstol Pere i el gest humil de posar-se al seu nivell

Estem davant d'un tipus de diàleg, potser un dels més sorprenents per l'actitud que adopta Jesús respecte del primer dels seus més immediats col·laboradors. Es tracta de l'apòstol Pere, de caràcter fort però alhora feble en l'adhesió incondicional, en el seu diàleg amb Jesús ressuscitat.³² En aquest relat pasqual podem observar en Jesús aquell canvi que mostra fins a quin punt és capaç de posar-se, per màxima comprensió, al nivell del seu interlocutor. Sap fins on pot exigir al seu interlocutor, mostra de la seva infinita comprensió. Serà aquesta una prova més que la seva encarnació fa possible allò que semblaria impossible als ulls dels homes. En el *diàleg*, les paraules arriben a prendre un nou sentit i és a través d'elles que es manifesta la qualitat interior de cada persona.

La pregunta que encapçala el diàleg de Jesús amb el primer dels apòstols: «*Pere, ¿m'estimes?*» pren un to de màxima exigència, és a dir, «¿m'estimes d'una manera total, incondicional?» Pere, que ha experimentat la seva feblesa i ha plorat el seu pecat quan ha negat que el coneixia, respon amb tota sinceritat dient-li que sí, que l'estima, però a la seva manera, fins allà on pot, no amb l'exigència que li demana Jesús.

Per segona vegada, Pere és invitat a un nou pas en el diàleg i succeeix el mateix. Jesús amb el mateix to i Pere que no és capaç de respondre a l'amor exigent que se li demana i respon amb la del seu amor feble i humà. Reconeix que no n'ha sabut més, que no té la perfecció que se li proposa, però que així i tot, a la seva manera, estima.

La comprensió per part de Jesús és immensa. Ara ve, per part seva, *la gran lliçó per al diàleg*, la màxima adaptació a la forma de ser i de dir del seu interlocutor, Pere. A la tercera vegada ja no li demana pel seu amor exigent, total, sinó per la fidelitat a un amor que encara haurà de créixer i madurar més. En certa manera, Jesús es «rebaixa» al nivell de Pere, i assumint el seu propi llenguatge, li demana si senzillament se l'estima. Pere ho entén, hi confia i escolta de Jesús aquell «*segueix-me!*» que li infondrà la capacitat de respondre de forma incondicional i total per a la resta de la seva vida, des de l'activitat apostòlica que haurà de desenvolupar fins al moment suprem del seu martiri, el moment de la màxima entrega a Jesús per amor.

32. Jn 21,15-19.

15. LA IMPORTÀNCIA DEL DIÀLEG DIRECTE I PERSONAL

L'habilitat de Jesús en el diàleg ens fa veure que aquest és possible amb qualsevol persona. Ho hem vist en el seu tracte amb una persona d'estudis i influent, amb una dona que viu el rebuig social i religiós, amb un dels seus col·laboradors més immediats. N'hauem d'extreure molts i nous elements que, sens dubte, ens poden servir molt per a revisar actituds i endreçar comportaments, tant si es tracta d'un diàleg en el qual les parts tenen fàcil avenir-se com si es tracta d'una *correcció* que ha de ser fraterna. Cal superar, en principi, —com ho fa Jesús— aquells condicionaments personals i socials que esdevenen dificultat d'entesa.

Així i tot, l'art de saber tractar i dialogar amb qualsevol persona ha de ser pel que aquesta persona «és» i no pel que «té» o pel que «aparenta». Això ens fa veure que mai no es pot dir la darrera paraula sobre un altre, ni molt menys haver-la dita abans de trobar-s'hi i haver dialogat amb ell personalment. Jesús ens ho diu amb molta contundència: «Si el teu germà et fa una ofensa, vés a trobar-lo i, tot sol amb ell, fes-li veure la seva falta. Si t'escolta t'hauràs guanyat el teu germà. Si no t'escolta, crida'n un o dos més, perquè tota qüestió ha de ser resolta per la declaració de dos o tres testimonis. Si tampoc no els escolta, digues-ho a la comunitat reunida. I si ni tan sols escolta la comunitat, considera'l un pagà i un publicà.»³³ La importància del diàleg directe i personal dóna qualitat a la relació humana i ens fa veure que la discreció i el respecte a la intimitat de les persones és primer que tot, abans d'emetre qualsevol judici sobre algú. Sovint, per desgràcia, comencem per parlar amb molts allò que hauria de ser tractat en privat, sempre pensant en el bé de la persona; per això Jesús diu ben clarament «*vés a trobar-lo i, tot sol amb ell, fes-li veure...*».

Hi haurà un principi que ens haurà de guiar sempre en la pedagogia del diàleg i que Jesús posa, entre molts altres aspectes que il·luminen la relació humana, al començament del Sermó de la muntanya,³⁴ quan afirma: «no judiqueu i no sereu judicats [...]. Com és que veus la brossa a l'ull del teu germà i no t'adones de la biga que hi ha en el teu? [...]. Hipòcrita, treu primer la biga del teu ull i llavors hi veuràs prou clar per a treure la brossa

33. Mt 18,15-17.

34. Mt 5-7.

de l'ull del teu germà».³⁵ Arribarà a copsar positivament aquell principi de «Feu als altres tot allò que voleu que ells us facin».³⁶

En tot això s'hi dibuixen molts i insospitats camins per al que anomenem «nova evangelització», sobretot quan es tracta d'apropar-nos a persones que necessiten acollida, acompanyament, amistat i que algú els parli al cor, sempre en nom del Senyor i guiats per al seva Paraula, que sempre és viva i eficaç.

CONCLUSIÓ

Permeteu-me que com a conclusió i pel valor que té l'impuls lluminós que el Concili Vaticà II va donar pel que fa referència al diàleg a dur a terme en el cor de la família humana, transcrivui els dos darrers paràgrafs de la constitució pastoral *Gaudium et spes* sobre l'Església en el món contemporani, i que són part de la seva conclusió d'aquest document conciliar i que porta els títols «El diàleg entre tots els homes» i «Un món a construir i a portar fins a la seva fi».³⁷

«L'Església, en virtut de la seva missió d'il·luminar tot el món amb l'anunci de l'Evangeli i de reunir en un sol Esperit tots els homes de qualsevol nació, raça o cultura, esdevé un signe d'aquella fraternitat que permet i consolida el diàleg sincer.

Això exigeix que, abans que res, promoguem, en la mateixa Església, l'estima mútua, el respecte, la concòrdia, i reconeguem tota diversitat legítima, per tal de poder establir un diàleg cada cop més fructuós entre tots els qui formen l'únic poble de Déu, tant els pastors com els altres fidels cristians. Perquè allò que uneix els creients és més fort que allò que els divideix; que hi hagi, doncs, unitat en les coses necessàries, llibertat en les dubtoses i caritat en totes.

El nostre pensament s'adreça també als germans que no viuen encara en plena comunió amb nosaltres i a llurs comunitats, amb les quals, però, estem units en la confessió del Pare, del Fill i de l'Esperit Sant i pel vincle de la caritat, perquè recordem que la unitat dels cristians avui és esperada i desitjada àdhuc per molts que no creuen en Crist. En efecte, com que

35. Mt 7,1-5.

36. Mt 7,12.

37. Concili Vaticà II, constitució pastoral *Gaudium et spes*, 92-93.

aquesta unitat és sota la força poderosa de l'Esperit Sant, avançarà en la veritat i l'amor, mes també esdevindrà per a tot el món un prestigi d'unitat i de pau. Unint, doncs, les nostres energies i emprant mitjans avui cada vegada més adequats a l'assoliment eficaç d'aquest altíssim fi, esforcem-nos, amb una conformitat cada dia més gran a l'Evangeli, per col·laborar fraterナルment al servei de la família humana, la qual és cridada a esdevenir, en Crist Jesús, la família dels fills de Déu.

Després, dirigim també el nostre pensament a tots els qui creuen en Déu i conserven en les pròpies tradicions preciosos elements religiosos i humans, tot desitjant que un diàleg obert ens porti tots a acollir i dur a terme amb fidelitat i coratge els impulsos de l'Esperit.

El desig d'establir un diàleg que sigui inspirat només per l'amor i la veritat i portat amb la deguda prudència, no exclou ningú per part nostra: ni aquells qui honoren uns alts valors humans sense que en reconguin encara l'Autor, ni aquells qui s'oposen a l'Església i la persegueixen de diferents maneres. Essent Déu Pare el principi i el fi de totes les coses, tots som cridats a ser germans. I per tant, cridats a aquesta mateixa vocació humana i divina, podem treballar plegats i hem de treballar plegats, sense violències ni engany, per construir el món sobre una pau veritable.

Els cristians, tot recordant aquelles paraules del Senyor «tothom coneixerà que sou deixebles meus per l'amor que us tindreu entre vosaltres» (Jn 13,35), no poden desitjar res amb més ardor que servir cada dia més generosament i eficaçment els homes del món contemporani. Per això, fidels a l'Evangeli i plens de la seva força, units a tots aquells qui estimen la justícia i la practiquen, han emprès de dur a terme aquí a la terra una tasca immensa; n'hauran de donar compte a Aquell qui jutjarà tothom el darrer dia. Perquè no tots els qui diuen «Senyor, Senyor» entraran al Regne del cel, sinó aquells qui fan la voluntat del Pare³⁸ i s'apliquen a obrar coratjosament. El que vol el Pare, doncs, és que reconguem el Crist, germà nostre en cada un dels homes, i que els estimem eficaçment, tant de paraula com d'obra, tot donant d'aquesta manera testimoniatge de la veritat, i comparim amb els altres el misteri d'amor del Pare celestial. Així, per tota la terra els homes renaixeran a una esperança viva, do de l'Esperit Sant, perquè

38. Mt 7,21.

siguin finalment admesos a la pau i a la felicitat supremes, a la pàtria tota radiant de la glòria del Senyor.

Glòria a Déu, que amb la força que actua en nosaltres que pot fer infinitament més de tot el que som capaços de demanar o d'entendre. Glòria a ell en l'Església i en Jesucrist, de generació en generació pels segles dels segles. Amén (Ef 3,20-21).

Lleida, 27 d'octubre de 2011

ANNEX

Com a complement de l'escrit de Monsenyor Sebastià Taltavull sobre el diàleg, ens ha semblat oportú, ara que estem celebrant l'efemèride del Concili Vaticà II, proposar-vos la lectura d'un text magnífic que també parla sobre el diàleg, en termes sorprenentment actuals. Està tret de l'encíclica *Ecclesiam Suam* de Pau VI. Aquesta és de l'any 1963 i consta de tres parts: la consciència de l'Església, la renovació i el diàleg.

És justament aquesta tercera part la que us oferim, treta de l'edició catalana de 1964, publicada per Estela-Nova Terra.

EL DIÀLEG

Raons del diàleg Església-món

57. Hi ha una tercera actitud que l'Església Catòlica ha de prendre en aquesta hora de la història del món; és la que ha caracteritzat l'esforç dels contactes que ha de tenir amb la humanitat. Si l'Església adquireix cada vegada més consciència clara de si mateixa, i si busca de modelar-se segons el tipus que Crist li proposa, li passa que es distingeix profundament de l'ambient humà, en què viu tanmateix, o al qual s'acosta.

58. L'Evangeli ens fa remarcar aquesta distinció quan ens parla del «món», o sigui de la humanitat contrària a la llum de la fe i al do de la gràcia; de la humanitat que s'exalta en un ingenu optimisme tot creient que en té prou amb les seves pròpies forces per a donar de si mateixa una expressió plena, estable i beneficiosa; o bé de la humanitat que es deprimeix en un cru pessimisme tot declarant fatals, inguaribles i potser fins i tot desitjables, com a manifestació de llibertat i d'autenticitat, els seus propis vicis, les pròpies febleses, les pròpies debilitats morals.

L'Evangeli, que coneix, denuncia, compadeix i guareix les pròpies debilitats morals. L'Evangeli, que coneix, denuncia, compadeix i guareix les misèries humanes amb una sinceritat penetrant i a vegades punyent, no cedeix tanmateix ni a la il·lusió de la bonesa natural de l'home com si fos suficient per a si mateix i no tingués necessitat de res més sinó de ser deixat lliure per expandir-se arbitràriament; ni a la desesperada destinació a la corrupció inguarible de la natura humana. L'Evangeli és llum, és novetat, és energia, és regeneració, és salvació.

Per això genera i distingeix una forma de vida nova, sobre la qual el Nou Testament ens dóna una lliçó contínua i admirable: «No us acomodeu pas al model d'aquest món, sinó transformeu-vos per un renovellament de l'esperit, a fi de discernir quina és la voluntat de Déu, allò que és bo, que li és agradable, que és perfecte» (Rm 12,2), ens amonesta sant Pau.

59. Aquesta diversitat de la vida cristiana i la vida profana deriva encara de la realitat i de la consegüent consciència de la justificació produïda en nosaltres per la nostra comunicació amb el misteri pasqual, amb el sant baptisme primer de tot, com dèiem més amunt, que és i ha de ser considerat una veritable regeneració. Sant Pau ens ho recorda: «...Tots els

qui hem estat batejats en el Crist Jesús, hem estat batejats en la seva mort. Hem estat, doncs, sepultats amb ell pel baptisme en la mort, per tal que, així com el Crist va ressuscitar d'entre els morts per la glòria del Pare, així també nosaltres portem una vida nova.» (Rm 6,3-4).

60. Serà cosa oportunitíssima que també el cristià d'avui tingui sempre present aquesta seva forma de vida original i admirable, que el sostingui en el goig de la seva dignitat i que l'immunitzi del contagi de la misèria humana circumdant, o de la seducció de l'esplendor humana que igualment l'envolta.

61. Vet aquí com sant Pau mateix educava els cristians de la primera generació: «No us ajunteu amb els infidels, per formar sota un mateix jou una parella heterogènia. Com es poden associar la justícia i la iniquitat? Què tenen en comú la llum i les tenebres...? Quin consorci del fidel amb l'infidel?» (2 C 6,14-15). La pedagogia cristiana haurà de recordar sempre a l'alumne dels nostres temps aquesta seva condició privilegiada¹ i aquest seu consegüent deure de viure en el món sense ser del món, d'acord amb el desig que hem recordat més amunt, de Jesús respecte als seus deixebles: «No prego que els tragueu del món, sinó que els preserveu del Maligne. No són del món, com jo no sóc del món» (Jo 17,15-16). I l'Església es fa seu aquest mateix desig.

62. Però aquesta distinció no és separació. Més encara, no és indiferència, no és temor, no és menyspreu. Quan l'Església es distingeix de la humanitat, no se li oposa, més aviat se li uneix.² Igual com el metge, qui,

1. La condició privilegiada del cristià consisteix en el fet que, tot i ser home, està incorporat al misteri pasqual de Jesucrist (vegeu el núm. 49). Aquesta distinció és la que dona origen al diàleg específic del cristià amb el món (vegeu la nota 47).

2. El diàleg té una metafísica, una possibilitat històrica, una motivació circumstantial, unes regles de joc. Aquí el Papa accentua uns supòsits en les actituds de l'interlocutor. És veritat que l'interlocutor no pot prescindir del seu temperament, del seu tarannà, de les seves opinions, de les seves opcions personals. Però no pot elevar aquests actors a la categoria de veritat revelada, com tampoc no pot esgrimir la veritat (i menys la «seva» veritat) com a arma inconciliable amb la caritat i amb la llibertat.

La necessària fidelitat a la caritat íntegra fàcilment pot induir-nos a la temptació de conservadorisme, d'immobilisme, d'orgull, d'indiferència, de menyspreu, de recurs a la coacció i a condemnes apriorístiques i a polèmiques ofensives. La paraula del Papa és extraordinàriament explícita: «La diferència no és separació, (...) no és indiferència, no és temor, no és menyspreu» (núm. 62); «no és suficient una actitud de fidel conservació» (núm. 63); «la nostra missió... no es presentarà armada amb la coacció exterior, sinó que pels camins legítims de l'educació humana, de la persuasió interior, de la conversa comuna, oferirà el seu do de salvació, sempre amb el respecte de la llibertat personal i civil»

tot i coneixer la malignitat d'una pestilència, mira de guardar-se ell mateix i els altres d'aquella infecció; però al mateix temps es consagra a la guari-ció d'aquells qui en són colpits; així mateix l'Església, de la misericòrdia que li ha concedit la bondat divina, no en fa un privilegi exclusiu, no fa de la pròpia sort una raó per desinteressar-se de qui no l'ha obtinguda; sinó que de la seva salvació en fa motiu d'interès i d'amor per a qualsevol que li estigui a prop i per qualsevol a qui, en el seu esforç de comunió universal, li sigui possible d'apropar-se.

63. Si de debò l'Església, tal com dèiem, té consciència del que el Senyor vol que ella sigui, sorgeix en ella una plenitud singular i una necessitat d'efusió, amb l'advertència clara d'una missió que la transcendeix, d'un anunci per difondre. És el deure de l'evangelització. És el mandat missioner. És l'ofici apostòlic. No és suficient una actitud de fidel conservació. Certament, el tresor de veritat i de gràcia, que ens ha vingut com a herència de la tradició cristiana, l'hem de custodiar i, a més, l'hem de defensar. «Guarda el Dipòsit» amonesta sant Pau (c. 1 Tm 6,20). Però ni la custòdia ni la defensa esgoten el deure de l'Església respecte als dons que posseeix. El deure lligat per naturalesa al patrimoni rebut de Crist és la difusió, l'oferiment, l'anunci, ho sabem prou bé: «Aneu, dones, convertiu tots els pobles» (M 28,19), és l'últim manament de Crist als seus apòstols. Aquests, amb el nom mateix d'apòstols defineixen la pròpia missió indeclinable.³ Nós donarem a aquest impuls interior de caritat, que tendeix a fer-se donació exterior, el nom, esdevingut avui comú, de diàleg.

64. L'Església ha d'entrar en diàleg amb el món en què es troba que viu. L'Església es fa paraula; l'Església es fa missatge; l'Església es fa col·loqui.

(núm. 74); el diàleg «exclou la condemna apriorística, la polèmica ofensiva i habitual» (núm. 78); «no es lliga a inútils apriorismes, no es fixa en expressions immòbils» (núm. 84); «el diàleg no és orgullós, no és punxant, no és ofensiu» (núm. 80).

La motivació profunda dels supòsits que reclama el Papa en l'actitud dialogant, radica en la finalitat de la missió del Senyor i de l'Església: «No va enviar pas el Seu Fill al món perquè condemni el món, sinó perquè el món sigui salvat per mitjà d'Ell» (Jo 3,17). Vegeu a més la nota 50.

3. Vegeu la nota 45. En la seva rel, aquest diàleg està situat al nivell dels dons religiosos que l'Església posseeix. Per tal que aquests dons puguin ser apreciats i comunicats, es requereix que aquells qui són portadors d'ells estiguin inserits en el món (vegeu núm. 56, final); altrament, no existiria una plataforma comuna entre els possibles interlocutors. És la llei de l'Encarnació.

65. Aquest aspecte capital de la vida actual de l'Església serà objecte d'especial i ample estudi per part del Concili Ecumènic; i no volem entrar en l'examen concret dels temes que aquest estudi es proposa per tal de deixar als Pares del Concili la incumbència de tractar-los lliurement. Volem tan sols invitar-vos, venerables germans, a anteposar a aquest estudi algunes consideracions, per tal que ens siguin més clars els motius que empenyen l'Església al diàleg, més clars els mètodes que cal seguir, més clares les finalitats que hem d'aconseguir. Volem disposar els esperits, no tractar les coses.

66. I no podem fer altrament, amb la convicció que el diàleg ha de caracteritzar el nostre ofici apostòlic, hereus com som d'aquest estil, d'aquesta direcció pastoral que ens ha estat tramesa pels nostres predecessors de l'últim segle, des del gran i savi Lleó XIII, el qual, gairebé personificant la figura evangèlica de l'escriba prudent «...semblant a un cap de casa que treu del seu tresor coses noves i velles» (Mt 1,52), tornava a prendre majestuosament l'exercici del magisteri catòlic, fent objecte del seu riquíssim ensenyament els problemes del nostre temps considerats a la llum de la paraula de Crist.

67. Així també els seus successors, com sabeu. ¿No ens han deixat els nostres predecessors, especialment els papes Pius XI i Pius XII, un magnífic i amplíssim patrimoni de doctrina, concebuda en l'amorosa i savia temptativa d'unir el pensament diví amb el pensament humà, no pas considerat abstractament, sinó expressat concretament en el llenguatge de l'home modern? ¿I què és aquest intent apostòlic sinó un diàleg? ¿I no va donar Joan XXIII, el nostre immediat Predecessor de venerable memòria, una accentuació més marcada encara al seu ensenyament, en el sentit d'acostar-lo al màxim possible a l'experiència i a la comprensió del món contemporani?⁴ Al Concili mateix, ¿no se li ha volgut donar, i justament,

4. L'estil i la directriu del diàleg amb el món modern els fa venir Pau VI, de Lleó XIII. Abans, va predominar en el Papat la nostàlgia d'un passat, en què l'Església exercia la seva influència religiosa sobre els seus fidels mitjançant unes estructures socials marcades amb una empremta cristiana. Des de Lleó XIII, l'Església, en la seva instància més alta, mira de confrontar la fe amb les realitats del món en via d'industrialització, i subjecte a profunds canvis en tots els sectors de la vida social, de la cultura, de la política, de l'economia, de les formes de vida social, dels costums, etc. Aquest és l'origen de la doctrina social de l'Església (vegeu núm. 46), que amb Joan XXIII adquireix la característica d'un acostament més gran «a l'experiència i la comprensió del món contemporani». Aquest acostament més gran ens sembla que consisteix en el fet que Joan XXIII, en encetar el diàleg amb el món en aquest

una finalitat pastoral, tota orientada a l'inseriment del missatge cristià en el corrent de pensament, de paraula, de cultura, de costums, de tendència de la humanitat, tal com avui viu i s'agita damunt la faç de la terra? Encara abans de convertir-lo, o millor, per tal de convertir-lo, convé acostar-se al món i parlar-li.

68. Pel que toca a la nostra humil persona, si bé no inclinats a parlar-ne i desitjosos de no atreure a ella l'atenció dels altres, no podem, en aquesta presentació de les nostres intencions al col·legi episcopal i al poble cristià, callar el nostre propòsit de perseverar, en tant que les nostres febles forces ens ho concedeixin i, sobretot, la gràcia divina ens doni la manera de fer-ho, en la mateixa línia, en el mateix esforç: d'acostament al món, en que la Providència ens ha destinat de viure, amb tota la reverència, amb tot el respecte, amb tot l'amor, per a comprendre'l, per a oferir-li els dons de veritat i de gràcia de què Crist ens ha fet dipositaris, per a comunicar-li la nostra meravellosa sort de redempció i d'esperança. Estan profundament esculpides en el nostre esperit les paraules de Crist, de les quals humilment, però amb tenacitat, ens volem apropiari: «Déu no va enviar pas el seu Fill al món perquè condemni el món, sinó perquè el món sigui salvat per mitjà d'ell» (Jo 3,17).

Déu ha iniciat el diàleg de la salvació

69. Vet aquí, venerables germans, l'origen transcendent del diàleg. Aquest origen es troba en la intenció mateixa de Déu. La religió és per propia naturalesa una relació entre Déu i l'home. La pregària expressa en diàleg aquesta relació: la revelació, és a dir, la relació sobrenatural que Déu mateix ha pres la iniciativa d'instaurar amb la humanitat, es pot representar com un diàleg, en el qual el Verb de Déu s'expressa en l'Encarnació, i, per tant, en l'Evangeli. El col·loqui patern i sant, interromput entre Déu i l'home a causa del pecat original, és meravellosament restablert en el curs de la història.

terreny, deixa d'insistir en un projecte de l'Església sobre aquests problemes, i dirigeix una mirada directa a la realitat; així, l'ensenyament social de l'Església deixa de produir la impressió que és una solució d'aquests problemes, i es presenta més aviat com un intent d'aproximació i de diàleg religiós.

Sobre aquest tema, es pot veure la lliçó de Casimir Martí, *El proceso de la socialización en la doctrina pontificia*, a la Setmana Social d'Espanya, del 1964.

La història de la salvació narra precisament aquest llarg i divers diàleg que parteix de Déu, i teixeix amb l'home una variada i admirable conversa.⁵ És en aquesta conversa de Crist amb els homes (Bar 3,38) on Déu deixa copsar alguna cosa de si mateix, el misteri de la seva vida, màximament una en la seva essència, trinitària en les Persones; i diu finalment com vol ser conegut; ell és Amor; i com vol ser honorat i servit per nosaltres; l'amor és el nostre manament suprem. El diàleg es fa ple i confident; hi és invitat l'infant, el místic s'hi perd.

L'Església prossegueix aquest diàleg

70. Convé que tinguem sempre present aquesta inefable i realíssima relació dialògica, oferta i establerta amb nosaltres per Déu Pare, mitjançant Crist, en l'Esperit Sant, per comprendre quina relació nosaltres, és a dir, l'Església, hem de mirar d'establir i de promoure amb la humanitat.

71. El diàleg de la salvació va ser obert espontàniament amb la iniciativa divina: «Ell (Déu) ens ha estimat primer» (1 Jo 4,10); ens tocarà a nosaltres de prendre la iniciativa per estendre als homes el mateix diàleg, sense esperar de ser-hi cridats.

72. El diàleg de la salvació va sortir de la caritat, de la bondat divina: «Tant va estimar Déu el món, que va donar el seu Fill unigènit» (Jo 3,16): no res més que amor fervent i desinteressat haurà de moure el nostre.

73. El diàleg de la salvació no es va acomodar als mèrits d'aquells a qui anava adreçat, i ni tan sols als resultats que hagués obtingut o de què hauria estat faltat: «No són els bons els qui tenen necessitat de metge» (Lc 5,31); també el nostre ha de ser sense límits i sense càlculs.

5. Pau VI, en la resposta a les paraules que li va adreçar el Dr. Skydsgaard en nom dels observadors no catòlics en el concili, el dia 17 d'octubre de 1963, manifesta el seu interès per la teologia centrada entorn de la història de la salvació.

El Dr. Skydsgaard havia dit: «Sigui'm permès assenyalar un fet que em sembla extraordinàriament important: penso en el paper d'una teologia bíblica que es centri en l'estudi de la història de la salvació, tant en el Vell com en el Nou Testament. Com més avancem en la comprensió de la història secreta i paradoxal del poble de Déu, tant més comencem a comprendre veritablement l'Església de Jesucrist en el seu misteri, en la seva existència i en la seva unitat.»

I el Papa va contestar: «Aquests desigs que ens expresseu d'una teologia "concreta i històrica", "centrada en la història de la salvació", els subscrivim gustosament per part nostra, i el suggeriment ens sembla totalment digne de ser estudiat i aprofundit. L'Església Catòlica, que posseeix institucions a les quals res no privaria d'especialitzar-se en aquest gènere d'investigacions, no s'eximeix de crear una nova institució amb aquesta finalitat, si les circumstàncies ho exigien.»

74. El diàleg de la salvació no va obligar físicament ningú a acollir-lo; va ser una formidable petició d'amor, la qual es va constituir en tremenda responsabilitat per aquells a qui s'adreçava (Mt 11,21), els va deixar, amb tot, lliures de correspondre-hi o de rebutjar-la; adapta fins i tot la quantitat dels senyals (Mt 12,38 ss.) a les exigències i a les disposicions espirituals dels seus oients i la força provativa del mateixos senyals (Mt 13,13 ss.), per tal que fos més fàcil als oients el lliure consentiment a la revelació divina, sense treure, amb tot, el mèrit d'aquest consentiment. Així també la nostra missió, fins si és anunci de veritat indiscutible i de salvació necessària, no es presentarà armada amb coacció exterior, sinó que pels camins legítims de l'educació humana, de la persuasió interior, de la conversa comuna, oferirà el seu do de salvació, sempre amb el respecte de la llibertat personal i civil.⁶

75. El diàleg de la salvació va ser fet possible a tothom; destinat a tothom sense cap discriminació (Col 3,11); el nostre, semblantment, ha de ser potencialment universal, catòlic, és a dir, capaç de nuar-se amb tothom, llevat que l'home no el refusi absolutament o no fingeixi insincerament d'acollir-lo.

76. El diàleg de la salvació ha conegut normalment una gradualitat, uns desplegaments successius, uns inicis humils abans del ple èxit (Mt 13,31); també el nostre tindrà en compte les lentituds de la maduració psicològica i històrica i l'espera de l'hora en què Déu el faci eficaç. No per això el nostre diàleg deixarà per a demà el que pugui fer avui; ha de tenir l'anhel de l'hora oportuna i el sentit del valor del temps (Ef 5,16). Avui, o sigui cada dia, ha de tornar a començar; i per part nostra, abans que per aquells a qui s'adreça.⁷

6. Dins un altre context, en el missatge radiofònic adreçat al Congrés Eucarístic de León (19 de juliol de 1964), Pau VI va fer al·lusió a consideracions semblants. El crit d'unió, missatge amb què l'Església es presenta al món, s'afirma compatible amb els mecanismes de diàleg, i amb les seves divergències en les apreciacions i en les postures col·lectives; és plantejat, no com un ideal de defensa o d'atac, sinó com a veritat vital que té vigència permanent i que s'ha de fer substància pròpia mitjançant la meditació i la pregària, el sacrifici, el treball, la correcció a vegades de la pròpia mentalitat i sempre amb la comprensió i l'amor. És exigència indiscutible de la missió de l'Església. (Vegeu la nota 46.)

7. En Crist, Déu assumeix la temporalitat, Déu «té temps» per als homes (cf H. Urs VON BALTHASAR, *Teologia de la Historia*, Madrid, 1959, p. 48). El Cos de Crist, a través del temps, es va configurant, «realitza el seu creixement per anar-se construint a si mateix en la caritat» (Ef 4,16). Dia-logar és respectar aquest creixement en la caritat. D'aquí ve, en el Nou Testament, la importància de la «paciència», perquè en Crist l'«avui» de Déu perdura (He 3,13 i ss.; 13,8.)

77. Com és ben clar, les relacions entre l'Església i el món poden assumir molts aspectes i ben diversos entre ells.⁸ Parlant teòricament, l'Església es podria proposar de reduir al mínim aquestes relacions, buscant d'abstreure's ella mateixa del tracte amb la societat profana; com també podria proposar-se revelar els mals que s'hi poden trobar, anatematitzant-los movent croades contra ells; podria, en canvi, acostar-se molt a la societat profana per buscar d'agafar-hi influència preponderant o fins d'exercir-hi un domini teocràtic, etc. En canvi, a Nós ens sembla que la relació de l'Església amb el món, sense excloure altres formes legítimes, es pot expressar millor en un diàleg, i això no pas d'una manera unívoca, sinó adaptada a l'indole de l'interlocutor i de les circumstàncies reals (de fet, una cosa és el diàleg amb un infant i una altra el diàleg amb un adult; el diàleg amb un creient i el diàleg amb un no creient). Això ens ho suggereix: el costum actualment difós de concebre així les relacions entre el sagrat i el profà, el dinamisme transformador de la societat moderna, el pluralisme de les seves manifestacions, com també la maduresa de l'home, sigui o no sigui religiós, esdevingut apte gràcies a l'educació civil per a pensar, per a parlar, per a tractar amb dignitat de diàleg.

78. Aquesta forma de relació indica un propòsit de correcció, d'estima, de simpatia, de bonesa per part del qui la instaura; exclou la condemna apriorística, la polèmica ofensiva i habitual, la vanitat de la conversa inútil. Si certament no tendeix a obtenir immediatament la conversió de l'interlocutor, perquè respecta la seva dignitat i la seva llibertat, tendeix amb tot al seu profit, i voldria disposar-lo a la més plena comunió de sentiments i de conviccions.

8. Altres passatges de l'encíclica deixen entreveure el pluralisme de maneres (núm. 9), aspectes (núm. 77) i camins (núm. 82) possibles en les relacions entre l'Església i el món. Aquesta possibilitat és confirmada per la múltiple experiència de l'Església. És insostenible, per tant, la posició de voler uniformar i reduir a una sola les maneres de procedir de l'Església respecte al món.

L'actitud de diàleg s'ofereix aquí com una opció exigida pels condicionaments actuals de la societat moderna, marcada pel pluralisme de les seves manifestacions i per la maduresa de l'home capacitat per a pensar, parlar i tractar amb dignitat de diàleg.

La possibilitat teòrica d'altres actituds, com la d'un apartament gairebé total de la societat profana, o la de la promoció de croades contra els mals que en ella es poden trobar, o la d'una influència preponderant, o d'un domini teocràtic, semblen no referir-se al diàleg de la salvació que constitutivament ha d'evitar aquests procediments així (vegeu la nota 46), sinó més aviat al cercle més ample de les relacions entre el sagrat i el profà, a causa de les adherències històriques, discutibles, per tant, que el sagrat pot experimentar en el decurs dels temps.

79. El diàleg suposa, per tant, en nosaltres, un estat d'ànim que intentem introduir i alimentar amb tots aquells qui ens envolten: l'estat d'ànim del qui sent dintre seu el pes del mandat apostòlic, del qui sap que no pot separar la pròpia salvació de la recerca de la dels altres, del qui s'esforça contínuament per posar el missatge de què és dipositari en la circulació de la vida humana.

Característiques del diàleg

80. Per això mateix, el col·loqui és una manera d'exercitar la missió apostòlica; és un art de comunicació espiritual. Els seus caràcters són els següents. 1) La *claredat* primer de tot; el diàleg suposa i exigeix comprensibilitat, és una transfusió de pensament, és una invitació a l'exercici de les facultats superiors de l'home; n'hi hauria prou amb aquest títol per a classificar-lo entre els fenòmens millors de l'activitat i de la cultura humana; i és suficient aquesta seva exigència inicial per a atreure la nostra sol·licitud apostòlica a revisar tota forma del nostre llenguatge: si és comprensible, si és popular, si és escollit. 2) Un altre caràcter és la *mansuetud*, aquella que Crist ens va proposar d'aprendre d'ell mateix: «Apreneu de mi que sóc benigne i humil de cor» (Mt 11,29); el diàleg no és orgullós, no és punxant, no és ofensiu. La seva autoritat és intrínseca per la veritat que exposa, per la caritat que difon, per l'exemple que proposa; no és manament, no és imposició. És pacífic; evita les formes violentes; és pacient; és generós. 3) La *confiança*, tant en la força de la pròpia paraula, com en l'actitud d'acollir-la per part de l'interlocutor: promou la confiança i l'amistat; enllaça els esperits en una mútua adhesió a un bé, que exclou tota finalitat egoista. 4) La *prudència* pedagògica finalment, la qual dóna gran importància a les condicions psicològiques i morals del qui escolta (Mt 7,6): si és un infant, si és un inculte, si no està prou preparat, si desconfia, si és hostil; ella mira de conèixer la sensibilitat de l'altre, i modificar-se, raonablement, un mateix i les formes de la pròpia presentació per no ser-li ingrat o incomprensible.

81. En el diàleg portat així, es realitza la unió de la veritat i de la caritat; de la intel·ligència i de l'amor.

82. En el diàleg es descobreix com són de diversos els camins que porten a la llum de la fe, i com és possible de fer-los convergir a la mateixa finalitat. Fins si són divergents, poden esdevenir complementaris, en tant

que fan sortir el nostre raonament fora dels camins comuns i l'obliguen a aprofundir les seves recerques, a renovar les seves expressions. La dialèctica d'aquest exercici de pensament i de paciència ens farà descobrir elements de veritat també en les opinions dels altres, ens obligarà a expressar amb gran lleialtat el nostre ensenyament i ens recompensarà del treball d'haver-lo exposat a les objeccions dels altres, a la lenta assimilació dels altres. Ens farà savis, ens farà mestres.⁹

83. I quina és la seva forma d'explicació?

84. Oh! Múltiples són les formes del diàleg de la salvació. Això obeeix a exigències experimentals, escull els mitjans propicis, no es lliga a inútils apriorismes, no es fixa en expressions immòbils, quan aquestes expressions hagin perdut la força de parlar i de moure els homes. Aquí es presenta una gran qüestió, la de l'adhesió de la missió de l'Església a la vida dels homes en un temps donat, en un lloc donat, en una determinada cultura, en una determinada situació social.

Criteris per a dialogar

85. ¿Fins a quin punt l'Església s'ha d'uniformar a les circumstàncies històriques i locals en què es desenrotlla la seva missió? ¿Com s'ha de protegir del perill d'un relativisme que afecti la seva fidelitat dogmàtica i moral? Però al mateix temps, ¿com es pot fer idònia per acostar-se a tothom per salvar-los a tots, segons l'exemple de l'Apòstol: «m'he fet tot a tots per salvar-ne alguns de totes maneres»? (1 Co 9,22). El món no se salva des de fora; convé, com el Verb de Déu que es va fer home, assimilar, en certa mesura, les formes de vida d'aquells a qui es vol portar el missatge de Crist, convé compartir els costums corrents, mentre siguin humans i honestos, els dels més petits especialment, sense posar la distància de privilegis, o la divisió d'un llenguatge incomprensible, si es vol ser escoltat i comprès. És necessari, encara abans de parlar, escoltar la veu, o millor, el cor de l'home;

9. Un exemple d'aquest diàleg que enriqueix els dos interlocutors el dona la mateixa encíclica, en el núm. 93, en descobrir en el fenomen de l'ateisme una crida a una puresa més gran de la fe.

No es tracta, tal com es veu, d'un dubte metòdic, en virtut del qual, en entrar en diàleg, renunciem imaginàriament o en realitat a la nostra posició. Qui fes això, s'eliminarà com a interlocutor. Es tracta d'una obertura d'esperit que fa capaç de captar l'altre en tota la seva veritat, que produeix un acostament i que obliga el creient a retrobar-se a si mateix com a tal en aquesta nova situació. El creient proclama així la fe en situacions que prèviament ha assumit i «batejat» en el seu propi interior.

comprendre'l, i en tant que sigui possible respectar-lo, i allà on s'ho mereix afavorir-lo. És necessari fer-se germans dels homes en el mateix acte que volem ser els seus pastors i pares i mestres. El clima del diàleg és l'amistat. I també el servei. Tot això haurem de recordar i esforçar-nos per practicar-la segons l'exemple i el precepte que Crist ens va deixar (Jo 1,14-17).

86. Però el perill es manté. L'art de l'apostolat és molt arriscat. La sol·licitud d'acostar-nos als germans no s'ha de traduir en una atenuació, en una disminució de la veritat. El nostre diàleg no pot ser una debilitat respecte al lligam de la nostra fe. L'apostolat no pot transigir amb un compromís ambigu respecte als principis de pensament i d'acció que han de qualificar la nostra professió cristiana. L'irenisme i el sincretisme són, en el fons, formes d'escepticisme respecte a la forma i al contingut de la Paraula de Déu que volem predicar.

87. Només qui és plenament fidel a la doctrina de Crist pot ser eficaçment apòstol. I només qui viu en plenitud la vocació cristiana pot estar immunitzat del contagi d'errors amb què entra en contacte.

88. Pensem que la veu del concili, quan tracti de les qüestions relatives a l'Església activa en el món modern, indicarà alguns criteris teòrics i pràctics, que serviran de guia per a conduir bé el nostre diàleg amb els homes en el nostre temps. I pensem semblantment, que tractant-se d'una qüestió que es refereix, per una banda, a la missió propiament apostòlica de l'Església, i concernent, per l'altra, a les diverses i mudables circumstàncies en què es desenrotlla, serà cosa del savi i actiu govern de la mateixa Església traçar de tant en tant límits i formes i camins per a la contínua animació d'un diàleg viu i beneficiós.

89. Deixem per això aquest tema per limitar-nos a recordar encara una vegada la summa importància que la predicació cristiana conserva, i que assumeix encara més avui, en el quadre de l'apostolat catòlic, és a dir, pel que ara ens afecta, del diàleg. Cap forma de difusió del pensament, adhuc si tècnicament és portada, per la premsa i els mitjans auditius i visuals, a una eficàcia extraordinària, no la substitueix. Apostolat i predicació, en un cert sentit són equivalents. La predicació és el primer apostolat. El nostre, venerables germans, és primer de tot ministeri de la Paraula. Sabem prou bé aquestes coses; però ens sembla que convé recordar-nos-les ara a nosaltres mateixos, per donar a la nostra acció pastoral la direcció justa. Hem de

retornar a l'estudi no ja de l'eloqüència humana, o de la vana retòrica, sinó de l'art genuí de la paraula sagrada.

90. Hem de buscar les lleis de la seva simplicitat, de la seva transparència, de la seva força i de la seva autoritat per vèncer la natural poca traça en l'ús d'un instrument espiritual tan noble i misteriós, com és la paraula, i per competir dignament amb tots aquells qui actualment tenen una influència amplíssima amb la paraula mitjançant l'accés a la tribuna de l'opinió pública. Hem de demanar-ne al Senyor mateix el greu i embriagador carisma (cf. Jr 1,6), per ser dignes de donar a la fe el seu principi pràctic i eficaç (cf. Rm 10,17), i de fer arribar el nostre missatge fins als confins de la terra (cf. Sl 18,5 i Rm 10,18). Que les prescripcions de la Constitució conciliar «de Sacra Liturgia» sobre el ministeri de la paraula trobin en nosaltres executors zelosos i hàbils. I que la catequesi al poble cristià i a tots aquells altres a qui sigui possible d'oferir-la esdevingui sempre experta en el llenguatge, sàvia en el mètode, assídua en l'exercici, confortada pel testimoni de virtuts reals, àvida de progressar i de fer arribar els oients a la seguretat de la fe, a la intuïció de la coincidència entre la Paraula divina i la vida, i a les alhors de Déu vivents.¹⁰

91. Finalment haurem de fer al·lusió a aquells a qui es dirigeix el nostre diàleg.

92. Però no ens volem avançar, fins en aquest aspecte, a la veu del concili. Es farà sentir, si Déu ho vol, d'aquí a poc.

93. Parlant en general sobre aquesta actitud de col·locutora, que l'Església catòlica ha d'assumir amb un fervor renovat, volem simplement insinuar que ha d'estar disposada a sostenir el diàleg amb tots els homes de bona voluntat, dintre i fora del seu propi àmbit.

94. Ningú no és foraster del cor de l'Església. Ningú no és indiferent al seu ministeri. Ningú no li és enemic, si no és que vulgui ser-ho ell mateix. No és en va que es diu catòlica; no és en va que esta encarregada de promoure en el món la unitat, l'amor, la pau.

10. Perquè la predicació recolza en el testimoni de qui predica: «No hi ha res més contrari a la idea de testimoni que la idea de vulgarització. Res més diferent de l'apostolat que la propaganda. La profunditat d'una acció espiritual és directament proporcional al greu de compromís del seu autor.» H. DE LUBAC, *Paradoxes*, París, 1959, pp. 19-20.

L'Església diu als homes: «Jo tinc allò que cerqueu.»

95. L'Església no ignora les formidables dimensions d'una missió així; coneix la desproporció de les estadístiques entre el que és ella i el que és la població de la terra; coneix els límits de les seves forces; coneix finalment les pròpies febleses humanes, les pròpies falles; coneix també que l'acolliment de l'Evangeli no depèn, en definitiva, de cap esforç seu apostòlic, de cap circumstància favorable d'ordre temporal: la fe és un do de Déu; i només Déu assenyala en el món les línies i les hores de la seva salvació. Però l'Església sap que és llavor, que és ferment, que és sal i llum del món. L'Església s'adona de la novetat esbalaïdora dels temps moderns; però amb candorosa confiança s'aboca als camins de la història, i diu als homes: jo tinc el que vosaltres busqueu, allò de què esteu faltats. No promet així la felicitat terrena, però ofereix alguna cosa la seva llum, la seva gràcia per poder-la obtenir de la millor manera possible; i després parla als homes del seu destí transcendent. I alhora els parla de veritat, de justícia, de llibertat, de progrés, de concòrdia, de pau, de civilització. Això són paraules de les quals l'Església coneix el secret; Crist l'hi ha confiat. I aleshores l'Església té un missatge per a tota categoria de persones: el té per als infants, el té per a la joventut, el té per als homes de ciència i de pensament, el té per al món del treball i per a les classes socials, el té per als artistes, el té per als polítics i per als governants. Per als pobres especialment, per als desheretats, per als qui sofreixen, fins i tot per als moribunds. Per a tothom.

96. Podrà semblar que parlant així ens deixem emportar per l'embriaguesa de la nostra missió i que descurem de considerar les posicions concretes en què la humanitat es troba respecte a l'Església Catòlica. Però no és així, perquè veiem molt bé quines són aquestes posicions concretes; i per tal de donar-ne una idea sumària ens sembla que les podem classificar a manera de cercles concèntrics al voltant del centre, on la mà de Déu ens ha posat.

Interlocutors de l'Església: la humanitat

97. Hi ha un primer cercle, immens, del qual no arribem a veure els confins; es confonen amb l'horitzó; és a dir, abasten la humanitat com a tal, el món. Mesurem la distància que el separa de nosaltres; però no el sentim foraster. Tot allò que és huma ens ateny. Tenim un comú, amb tota

la humanitat, la naturalesa, és a dir, la vida, amb tots els seus dons, amb tots els seus problemes. Estem disposats a compartir aquesta primera universalitat; a acollir les instàncies profundes de les seves necessitats fonamentals, a aplaudir les afirmacions noves i potser sublimes del seu geni. I tenim veritats morals, vitals, per a posar en evidència i per a corroborar en la consciència humana, ja que són beneficioses per a tothom. Arreu on hi ha l'home mirant de comprendre's a si mateix i de comprendre el món, nosaltres podem comunicar amb ell; arreu on les assemblees dels pobles es reuneixen per establir els drets i els deures de l'home, ens sentim honorats, si ens ho permeten, d'asseure'ns entre ells. Si existeix en l'home una «ànima naturalment cristiana», volem honorar-la amb la nostra estimació i amb el nostre col·loqui.

98. Ens podem recordar a nosaltres mateixos i a tothom com la nostra actitud és, per una banda, totalment desinteressada: no tenim cap intenció política o temporal; per l'altra, com està orientada a assumir, és a dir, a elevar al nivell sobrenatural i cristià, tot valor humà i terrenal honest; no som la civilització, sinó factors d'ella.¹¹

11. S'entén per civilització tota activitat destinada a promoure les condicions de la vida humana temporal, en la marxa de la història, amb l'objecte d'oferir a l'home el benestar material. L'activitat específica de l'Església tendeix a l'evangelització, és a dir, a l'anunci i a la realització misterioses de la Salvació. No és incumbència de l'Església l'activitat civilitzadora que tendeix directament, i mitjançant l'aplicació d'unes solucions tècniques, a la modificació de les condicions de la vida humana temporal. Així i tot, s'ha de reconèixer l'eficàcia civilitzadora de l'Església, que arriba a alguns objectius a través de l'home en qui realitza el pla de Déu. (Vegeu C. MARTÍ i J. BIGORDÀ, *Los hombres en la era industrial*, Barcelona, 1963, p. 201 i ss.) Aquí tenim el que el Papa expressa en dir que l'Església no és la civilització, sinó autora de civilització. És a dir, el treball específic de l'Església no és el de civilitzar, sinó el d'evangelitzar. I bé, la «missió cristiana en el món, de fer germans els homes en virtut del regne de la justícia i de la pau, inaugurat amb la vinguda de Crist en el món» (vegeu núm. 11), no pot deixar de tenir una certa eficàcia en el camp de les empreses civilitzadores de la història.

Conseqüentment, no es pot presentar cap civilització com a exclusivament cristiana. Recordem novament el pluralisme admès pel Papa (vegeu nota 52). Pius XII, el dia 7 de setembre de 1955, en un discurs al X Congrés Internacional de Ciències Històriques, havia afirmat: «La cultura de la mateixa Edat Mitjana, encara que estava lligada molt estretament amb l'Església, no es pot caracteritzar com "la cultura catòlica"». És evident, així i tot, que la civilització que sorgeix, no com un objectiu, però sí com un resultat —sense desconèixer els altres factors responsables— de l'activitat de l'Església, és incompatible amb una visió tancada i purament immanent del món; és a dir, ha de ser una civilització que no mor en els béns temporals, sinó que roman oberta a l'esperança dels béns eterns (vegeu el núm. 100). I d'aquesta manera la «societat humana sigui un espill al més fidel possible del Regne de Déu». (Vegeu *Pacem in terris*, núm. 162.)

La humanitat atea

99. Sabem, però, que en aquest cercle sense límits n'hi ha molts, moltíssims tanmateix, que no professen cap religió; és més, sabem que molts, en formes variadíssimes, es professen ateus. I sabem que n'hi ha alguns que de la seva impietat en fan professió obertament i la sostenen com a programa d'educació humana i de conducta política, amb la ingènua però fatal persuasió de deslliurar l'home de concepcions velles i falses de la vida i del món, a fi de substituir-les, diuen, per una concepció científica i conforme a les exigències del progrés modern.

100. Aquest és el fenomen més greu del nostre temps. Estem fermament convençuts que la teoria en què es fonamenta la negació de Déu és basicament errònia, no es correspon a les instàncies últimes i ineluctables del Pensament, preval l'ordre racional del món de les seves bases autèntiques i fecundes; introdueix en la vida humana no una forma resolutiva, sinó un dogma cec que la degrada i l'entristeix; afebleix des de la rel tot sistema social que pretengui fonamentar-s'hi. No és una alliberació, sinó un drama que intenta extingir la llum del Déu vivent. Per això resistirem amb totes les nostres forces contra aquesta negació invasora, amb l'interès suprem de la veritat, pel compromís sacrosant en la confessió fidelíssima de Crist i del seu Evangeli, per l'amor apassionat i irrenunciable als destins de la humanitat. Resistirem amb aquesta esperança invencible: l'home modern sabrà encara descobrir en la concepció religiosa que li ofereix el catolicisme, la seva vocació a la civilització que no mor, sinó que sempre progressa cap a la perfecció natural i sobrenatural de l'esperit humà, habilitat, per la gràcia de Déu a la possessió pacífica i honesta dels béns temporals i obert a l'esperança dels béns eterns.

101. Aquestes són les raons que ens obliguen, com han obligat els nostres predecessors i junt amb ells tots aquells qui estimen els valors religiosos, a condemnar els sistemes ideològics negadors de Déu i opressors de l'Església, sistemes sovint identificats amb règims econòmics, socials i polítics, i entre aquests especialment el comunisme ateu. Es podria dir que la condemna no ve tant de part nostra, com ve a nosaltres, de part dels mateixos sistemes i dels règims que els personifiquen, una posició radical d'idees i una opressió de fet. La nostra deploració és, en realitat, un lament de víctima més que no pas una sentència de jutge.

102. La hipòtesi d'un diàleg es fa bastant difícil en aquestes condicions, per no dir impossible, si bé en el nostre esperit no hi hagi encara cap exclusió preconcebuda per a les persones que professen els esmentats sistemes i que estan afiliats a aquests mateixos règims. Per a qui estima la veritat, la discussió és sempre possible. Però obstacles d'índole moral augmenten enormement les dificultats, per la falta de suficient llibertat de judici i d'acció i per l'abús dialèctic de la paraula, no ja orientada a la recerca i a l'expressió de la veritat objectiva, sinó posada al servei de finalitats utilitàries preestablertes.¹²

103. És per això que el diàleg s'estroneja. L'Església del silenci, per exemple, calla i parla només amb el seu sofriment; el seu silenci és compartit per tota una societat oprimida i envilida, en que els drets de l'esperit són reprimits per aquells qui disposen dels seus destins. En aquest estat de coses, fins si es deixava sentir la nostra veu, ¿com podria oferir el diàleg, si no podia ser res més que una «*veu que crida en el desert*»? (Mc 1,3). Silenci, clam, paciència, i sempre amor, esdevenen en aquest cas el testimoniatge que encara l'Església pot donar i que no pot extingir ni tan sols la mort.

104. Però si l'afirmació i la defensa de la religió i dels valors humans que sosté i proclama ha de ser ferma i franca, no és pas sense reflexió pastoral que mirem de copsar en la intimitat de l'esperit de l'ateu modern els motius del seu torbament i de la seva negació. Veiem que són complexos i múltiples, de manera que ens fan prudents a jutjar-los i més eficaços a rebatre'ls; veiem que neixen potser de l'exigència d'una presentació del món

12. Es veu ben clar que el Papa fa referència aquí a la hipòtesi d'un diàleg, per ara difícil, per no dir impossible, entre l'Església, en la seva accepció més pura d'obra evangelitzadora, jeràrquicament constituïda, i els sistemes com el comunisme ateu.

En indicar aquesta dificultat o impossibilitat, no s'exclou que puguin existir formes de relació entre l'Església, en el seu sentit més ample, i els sistemes ideològics que neguen Déu, en nivells diferents del que planteja el paràgraf que comentem.

En el paràgraf següent, precisament, es fa menció d'una d'aquestes formes de relació, truncada, dolorosa i profundament inquietant, però no menys real.

En tot cas, la falta de llibertat de judici i d'acció, i d'abús de la paraula, pervertida en la seva naturalesa d'instrument de comunicació i posada al servei de finalitats utilitàries preconcebudes, són motius que no tan sols fan difícil o impossible el diàleg religiós, sinó tot diàleg a qualsevol nivell.

Aquests obstacles inherents a sistemes com el comunisme ateu, tenen un valor universal i produeixen idèntics resultats on sigui que es donin: la llibertat pot faltar i la paraula es pot degradar dins el marc d'altres estructures culturals, polítiques, socials i econòmiques diferents de les que es recreen aquí.

El llibre del pare D. DUBARLE, *Pour un dialogue avec le marxisme*, París, 1964, és un exponent d'aquestes dificultats, fruit d'una experiència personal.

diví més pura i més alta, que no la que potser ha prevalgut en certes formes imperfectes de llenguatge i de culte, formes que ens haurem d'esforçar per fer al més pures i transparents possible a fi que expressin millor les coses sagrades de què són signe. Els veiem plens de l'ansia, impregnada de passionalitat i d'utopia, pero sovint també generosa, d'un somni de justícia i de progrés, amb finalitats socials divinitzades, tants altres succedanis de l'Absolut i del Necessari, que denuncien la necessitat insubstituïble del Principi i del Fi diví, del qual pertocarà al nostre pacient i savi magisteri revelar la transcendència i la immanència. Veiem com es valen, a vegades amb ingenu entusiasme, de recórrer rigorosament a la racionalitat humana amb la intenció de donar una concepció científica de l'univers; recurs discutible com més fonamentat està en els camins lògics del pensament, gens diversos sovint dels de la nostra escola clàssica. Contra la voluntat d'aquells mateixos qui es pensen trobar-hi una arma inexpugnable per al seu ateisme, aquest recurs, per la seva validesa intrínseca, és portat cap a una nova i final afirmació, sigui metafísica o lògica, del summe Déu: ¿no hi haurà entre nosaltres qui pugui ajudar aquest procés obligat del pensament que l'ateu politicocientífic atura voluntàriament en un punt donat i extingeix la llum suprema de la comprensibilitat de l'univers, per desembocar en la concepció de la realitat objectiva de l'univers còsmic, que retorna a l'esperit el sentiment de la Presència divina, i als llavis les humils i balbucients síl·labes d'una feliç pregària? Els veiem a vegades fins moguts per nobles sentiments, que miren amb desdeny la mediocritat i l'egoisme de l'ambient de tants medis socials contemporanis, i aptes per a adoptar del nostre Evangeli formes i llenguatge de solidaritat i de compassió humana.¹³ ¿No serem un dia capaços de guiar a les fonts, que tanmateix són cristianes, aquestes expressions de valor moral?

105. Recordem per això tot el que va escriure el nostre predecessor, de venerada memòria, el papa Joan XXIII, a l'encíclica *Pacem in terris*, és

13. Davant els motius de l'ateisme que assenyala el Papa, es comprèn que els cristians conscients d'aquest fenomen procurin buscar un llenguatge religiós i unes formes de culte més purs i transparents procurin llançar-se a la lluita per la justícia i el progrés, per tal de no comprometre amb la seva deixadesa la causa de Crist; que no tinguin por de recórrer els camins rigorosos de la ciència, perquè saben que només el racionalisme idòlatra i cec separa positivament de Déu; que se sentin impulsats a fer efectiva entre els homes la solidaritat proclamada pel missatge evangèlic, perquè l'amor de Déu es trobi reflectit en els vincles d'amor establerts entre els homes.

a dir, que les doctrines d'aquests moviments, un cop elaborades i definides, es mantenen sempre les mateixes, però que els moviments mateixos no poden no desenrotllar-se i no estar subjectes a mutacions fins i tot profundes (cf. A. A. S. LV. 1963, p. 300). Confiem que puguin obrir un dia amb l'Església un positiu col·loqui, diferent de l'actual, que és capaç únicament de provocar els nostres planys i els nostres laments.¹⁴

El diàleg per a la pau

106. Però no podem apartar els nostres ulls del panorama del món contemporani sense expressar un desig afalagador: i és que aquest propòsit de cultivar i de perfeccionar el nostre diàleg amb les diverses i mudables facetes que aquest món presenta de si mateix, pugui contribuir a la causa de la pau entre els homes; com a mètode que mira de regular les relacions humanes a la noble llum del llenguatge racional i sincer; i com a contribució, d'experiència i de saviesa, que pot tornar a avivar en tothom la consideració dels valors supremes. L'obertura d'un diàleg, tal com vol ser el nostre, desinteressat, objectiu, lleial, és per ella mateixa una declaració a favor d'una pau lliure i honesta; exclou ficcions, rivalitats, enganys i traïcions; no pot deixar de denunciar, com un delicte i com un mal, la guerra d'agressió, de conquesta i de predomini; i no pot deixar d'estendre's, des de les relacions al cim de les nacions fins a les que es donen en el cos de les nacions mateixes i a les bases siguin socials, familiars i individuals, per a difondre en tota institució i en tot esperit el sentit, el gust, el deure de la pau.

14. Convé no perdre de vista que Joan XXIII i Pau VI, en tractar d'aquest tema, es mouen en diferents nivells.

Joan XXIII, a la *Pacem in terris*, parlava de la col·laboració entre el cristià i aquell qui s'inspira en falses teories filosòfiques sobre l'home i la societat, en *el treball de la transtormació del món*.

Pau VI es refereix a un diàleg entre l'Església i aquells qui professen l'ateisme, en *la línia de l'evangelització*.

La reprovació i el lament de Pau VI no es refereixen, per tant, a la col·laboració en els treballs temporals. Per a aquesta situació, es mantenen vigents els criteris que assenyala la *Pacem in terris* (núm. 154 de l'Ed. Nova Terra). Aquesta reprovació i aquest lament sorgeixen de la impossibilitat del diàleg religiós (vegeu núm. 91 de l'*Ecclesiam suam*). Tal com s'ha dit a la nota 56, els motius que provoquen aquesta impossibilitat d'establir un diàleg religiós no deixen de tenir repercussions pràctiques en qualsevol tipus de col·laboració o diàleg.

Interlocutors de l'Església: les religions no cristianes

107. Després, al nostre voltant, veiem que es dibuixa un altre cercle, immens també aquest, però menys llunyà de nosaltres: és el dels homes primer de tot que adoren el Déu únic i summe, tal com l'adorem també nosaltres; al·ludim als fills, dignes del nostre afectuós respecte, del poble hebreu, fidels a la religió que nosaltres anomenem del Vell Testament; i després als adoradors de Déu segons la concepció de la religió monoteista, de la musulmana especialment, mereixedors d'admiració per tot allò que en el seu culte de Déu hi ha de veritable i de bo; després encara els seguidors de les grans religions afroasiàtiques. No podem, evidentment, compartir aquestes diverses expressions religioses, ni ens podem quedar indiferents, com si totes, a la seva manera, s'equivalguessin, i com si dispenséssim els seus fidels de buscar si Déu mateix no ha revelat la forma, lliure de tot error, perfecta i definitiva amb què Ell vol ser conegut, estimat i servit; més encara, per deure de lleialtat, hem de manifestar la nostra convicció que la veritable religió és única, i que és la cristiana, i alimentar l'esperança que sigui reconeguda com a tal per tots els qui busquen i adoren Déu.

108. Però no volem refusar el nostre respectuós reconeixement als valors espirituals i morals de les vàries confessions religioses no cristianes; volem amb elles promoure i defensar els ideals, que poden ser comuns en el camp de la llibertat religiosa, de la germanor humana, de la bona cultura, de la beneficència social i de l'ordre civil. Respecte a aquests ideals comuns, és possible un diàleg per part nostra; i no deixarem d'oferir-lo allà on, en recíproc i lleial respecte, sigui acceptat benèvolament.¹⁵

15. El Papa remarca alguns dels temes que donaran contingut al diàleg entre l'Església i les religions no cristianes. Va prenent cos la institució del Secretariat per als No Cristians, la creació del qual va ser anunciada pel Papa el dia de Pentecosta d'aquest any, i els objectius del qual van ser exposats pel propi cardenal Marella, president d'aquest Secretariat, en unes manifestacions fetes al diari *La Croix* del 31 de maig i 1 de juny d'aquest mateix any.

És important de subratllar l'al·lusió de l'encíclica als fills del poble hebreu. La part que els fills del poble de l'Aliança han tingut en la història religiosa de la humanitat, junt amb l'hecatombe que han experimentat els fills d'aquest poble en la nostra generació (vegeu l'intercanvi de discursos entre Pau VI i el President d'Israel, durant el viatge del Papa a Terra Santa: *Ecclesia*, núm. 1174, 11 de gener de 1964), justifiquen plenament l'«afectuós respecte» del Papa en la seva encíclica, com també l'atenció del concili ecumènic.

Interlocutors de l'Església: els germans separats

109. I vet aquí el cercle del món més proper a nosaltres, el que pren el nom de Crist. En aquest camp, el diàleg, que ha pres el qualificatiu d'ecumènic, ja està obert; en alguns sectors és ja en una fase de desenrotllament inicial i positiu. Hi hauria molt a dir sobre aquest tema tan complex i tan delicat, però el nostre discurs no s'acaba aquí. Es limita ara a unes poques insinuacions, i no noves. Gustosament ens fem nostre el principi i posem en evidència allò que ens és comú, abans de notar allo que ens divideix. Això és un bon tema i fecund per al nostre diàleg. Estem disposats a seguir-lo cordialment. Direm més encara: que sobre molts punts diferencials, relatius a la tradició, a l'espiritualitat, a les lleis canòniques, al culte, estem disposats a estudiar com també a afavorir els legítims desigs dels germans cristians, encara avui separats de nosaltres. Res no podem desitjar tant com abraçar-los en una perfecta unió de fe i de caritat. Però hem de dir que no està en el nostre poder de transigir sobre la integritat de la fe i sobre les exigències de la caritat. Endevinem desconfiances i resistències en aquest aspecte. Però ara que l'Església catòlica ha pres la iniciativa¹⁶ de recom-

16. Si el Papa parla d'iniciativa de l'Església en el diàleg ecumènic (núm. 109), no s'ha d'interpretar com una qüestió de cronologia, com si volgués significar qui ha estat el primer. Es tracta simplement, per una banda, d'indicar el caràcter oficial que ara a l'Església Catòlica ha obtingut el diàleg ecumènic; i per altra banda, d'afirmar que aquest diàleg no ha nascut a l'Església per raons d'oportunitat, sinó per fidelitat espontània —«sponte sua», diu el text llatí— a la voluntat del Senyor. «Tema complex i delicat»: el que entra en joc en el diàleg ecumènic. El discurs de l'encíclica es limita a unes poques indicacions ja conegudes, diu el Papa. La gran brevetat d'aquestes indicacions —amb matisos d'advertència, de puntualització, àdhuc d'afflicció han desvetllat algun recel. Com si Pau VI frenés l'impuls del diàleg ecumènic... No hi ha raó per a inquietuds d'aquesta mena. En primer lloc les línies ecumèniques de l'encíclica no se separen de les actituds de Pau VI en el seu pelegrinatge a Terra Santa, el significat ecumènic del qual ha estat reconegut amb tota la raó, i que van confirmar les afirmacions del Papa en el discurs inaugural de la segona sessió conciliar (vegeu núms. 36-50, a l'«Apèndix»), en la resposta donada als observadors el dia 17 d'octubre de 1963 (vegeu nota 49) i en tantes altres ocasions. Efectivament, l'encíclica al·ludeix a la disponibilitat penitencial de l'Església Catòlica (núm. 109); assenyala la necessitat de contactes fraternals en el nivell de l'estudi (núm. 109), de la pregària (núm. 111) i de la col·laboració (núm. 113); expressa la confiança en la pregària al Pare (núm. 111) perquè sigui realitat la voluntat del Senyor (núm. 109). (Vegeu a més els discursos de Pau VI, pronunciats a Betlem i davant del patriarca Atenàgoras a Jerusalem, com també la comunicació conjunta publicada després de les dues entrevistes entre el Papa i el Patriarca, durant els dies 5 i 6 de gener d'aquest mateix any.)

A més, el diàleg ecumènic, amb les característiques presents, ha estat obert en el nostre segle; té ja un positiu desenrotllament, certament, però es troba en la seva fase inicial (núm. 109). No ha de fer estranyesa el flux i reflux que naturalment experimenta. És llei del veritable diàleg, en què els interlocutors, per una banda, són posats en discussió, i per l'altra, no es poden negar a si mateixos. En aquestes

pondre l'única pleta de Crist, no parará d'avançar amb tota paciència i amb tot mirament; no parará de mostrar com les prerrogatives que mantenen encara alluyats els germans separats, no són fruit d'ambicions històriques o d'una especulació teològica imaginària, sinó que deriven de la voluntat de Crist, i que aquestes, compreses en el seu veritable significat, són per a benefici de tots, per a la unitat comuna, per a la llibertat comuna, per a la plenitud cristiana comuna; l'Església catòlica no cessarà de fer-se idònia i digna, en la pregària i en la penitència, de la reconciliació que tots desitgem.

110. Un pensament en aquest aspecte ens afligeix, i és aquell que fa veure com precisament Nós, fautor d'aquesta reconciliació, som, per a molts germans separats, considerat com l'obstacle principal, a causa de la primada d'honor i de jurisdicció, que Crist va conferir a l'apòstol Pere, i que Nós hem heretat d'ell. ¿No diuen alguns que, si es treia el primat del Papa, la unificació de les esglésies separades amb l'Església catòlica seria més fàcil? Volem suplicar als germans separats a considerar la inconsistència d'aquesta hipòtesi; i no tan sols perquè, sense el Papa, l'Església catòlica ja no seria tal; sinó perquè, faltant en l'Església de Crist l'ofici de pastor suprem, eficaç i decisiu de Pere, la unitat es descompondria; i aleshores es buscaria inútilment de refer-la amb criteris substitutius de l'autèntic, establert per Crist mateix: «hi hauria en l'Església tants cismes com sacerdots», escriu justament sant Jeroni (*Dial. contra Luciferianos*, P. L. 23, 173). I volem també considerar que aquest eix central de la santa Església no vol constituir supremacia d'orgull espiritual i de domini humà, sinó primat de servei, de ministeri, d'amor. No és vana retòrica

condicions s'avança amb lentitud, amb dificultat, amb profunditat, amb fatiga. És llei de la vida de l'Església; «sembla que tot encara estigui per fer; el treball comença avui i no acaba mai. Aquesta és la llei del nostre pelegrinatge sobre la terra i en el temps» (núm. 118; vegeu també el núm. 76).

Finalment, Pau VI vol mantenir-se fidel a les lleis del veritable diàleg. L'ecumenisme viu del diàleg. I no és admissible el diàleg si els interlocutors no es presenten tal com són i han de ser. Més concretament, no pot existir diàleg ecumènic, si els interlocutors de l'Església Catòlica no hi troben les posicions autènticament catòliques. (Vegeu Y. CONGAR, *Chrétiens en dialogue*, París, 1964, p. 108 i ss.). Per aquest motiu, en un passatge anterior (vegeu núm. 86), el Papa rebutja com a actituds de diàleg tant l'irenisme, que conté una relativització de les conviccions religioses o una infidel i inautèntica acomodació d'aquestes mateixes conviccions, com el sincretisme, que comporta una refosa arbitrària de diverses ideologies o creences. «...En el fons, són formes d'escepticisme respecte a la força i al contingut de la Paraula de Déu.»

aquella que atribueix al Vicari de Crist el títol de «Servent dels servents de Déu».¹⁷

111. En aquest nivell vetlla el nostre diàleg, que encara abans de desplegar-se en conversa fraterna s'expressa en col·loqui amb el Pare celestial en efusió de pregària i d'esperança.

112. Hem de notar amb goig i amb confiança, venerables germans, que aquest variat i extensíssim sector dels cristians separats està tot penetrat de fermentes espirituals, que sembla que preludiïn futurs desenrotllaments consoladors per a la causa de la seva recomposició en l'única Església de Crist.

113. Volem implorar l'alè de l'Esperit Sant sobre el «moviment ecumènic»; volem repetir la nostra emoció i el nostre goig pel trobament ple de caritat i no pas menys de nova esperança, que vam tenir a Jerusalem amb el patriarca Atenàgoras; volem saludar amb respecte i reconeixement

17. Algú es podria estranyar que en ple diàleg ecumènic, i després que el mateix Papa ha fet seu el principi de preferir de manifestar allò que uneix abans que el que divideix, surti a parlar del que més ens pot separar dels altres germans cristians: el tema del primat. En realitat, Pau VI aquí no seria sincer i obert si callava.

Es vol presentar, no pas com «l'obstacle principal per a la reconciliació», sinó com algú capaç de servir i d'estimar. Creiem que el Papa parla aquí del primat per una necessitat psicològica, per un desig d'aclarir la seva pròpia posició personal i ministerial.

Per altra banda, les seves paraules són sòbries i estan en la línia de la tradició autèntica. Tot es redueix, efectivament, a considerar el primat com a font d'unitat i de caritat.

«... faltant... l'ofici de pastor suprem... la unitat es descompondria». Aquestes paraules de Pau VI entronquen amb el Concili Vaticà I, que en la constitució dogmàtica *Pastor Aeternus* afirmava que la finalitat de la successió de Pere era de mantenir *únic i indivís* l'episcopat. Anteriorment, sant Agustí anomenava la Seu de Roma «Càtedra d'Unitat» (epístola 105.5).

«Un primat de servei, de ministeri, d'amor.» Aquesta altra frase completa el sentiment de l'encíclica. El servei de la unitat l'ha de realitzar el Papa per la plenitud de la caritat. Entendre això en un sentit no retòric sinó real és entendre el primat: el Papa ha de vetllar perquè es mantinguin a l'Església aquelles condicions de sembra de la doctrina, de servei ministerial, de llibertat i convivència en estructures adequades que permetin al conjunt dels fidels una vida personal de fe i una existència comunitària. El bisbe és el «centre de la caritat» a la seva Església particular (vegeu COLSON, *L'Evêque dans les communautés primitives*, París, 1951). Ell és el responsable que existeixi al seu voltant una comunitat cristiana real, alimentada per la Paraula i els sagraments i edificada per la caritat. I precisament això ha de procurar el Papa per a tota la família d'esglésies particulars. Per això des del segle II s'ha fet tradicional considerar el primat com «aquell qui presideix en la caritat» (SANT IGNASI D'ANTIOQUIA, *Ad romanos*, 1, 8).

Per la seva formació doctrinal manifestada en discursos i escrits, el papa Pau VI ha demostrat que està molt lluny d'entendre el primat segons una dimensió absorbent i centralista. La constitució sobre la litúrgia, amb l'admissió d'aquestes autoritats eclesials intermèdies que són les assemblees territorials dels bisbes, està molt lluny d'una concepció totalitària de la potestat suprema.

la intervenció de tants representants de les esglésies separades en el Concili Ecumènic Vaticà Segon; volem assegurar una vegada més que mirem amb atent i sagrat interès els fenòmens espirituals, caracteritzats pel problema de la unitat, que mouen persones i grups i comunitats de viva i noble religiositat. Amb amor, amb reverència, saludem tots aquests cristians, en l'espera que, encara millor, en el diàleg de la sinceritat i de l'amor ens sigui donat de promoure amb ells la causa de Crist i de la Unitat volguda per Ell per a la seva Església.

El diàleg a l'interior de l'Església catòlica

114. I finalment el nostre diàleg s'ofereix als Fills de la Casa de Déu, l'Església una, santa, catòlica i apostòlica, de la qual l'Església romana és «mater et caput». Com en voldríem fruir en plenitud de fe, de caritat, d'obres, d'aquest diàleg de família! Com voldríem que fos intens i familiar! I sensible a totes les veritats, a totes les virtuts, a totes les realitats del nostre patrimoni doctrinal i espiritual! Ben sincer i emotiu en la seva genuïna espiritualitat! I com n'està disposat a acollir les múltiples veus del món contemporani! I com és capaç de fer dels catòlics homes veritablement bons, homes savis, homes lliures, homes serens i forts!

115. Aquest desig de marcar les relacions interiors de l'Església amb l'esperit propi d'un diàleg entre membres d'una comunitat, de la qual la caritat és el principi constitutiu, no treu l'exercici de la virtut de l'obediència allà on l'exercici de la funció pròpia de l'autoritat d'una banda, de la submissió de l'altra, és reclamat, sigui per l'ordre convenient en tota societat estructurada, sigui sobretot per la constitució jeràrquica de l'Església. L'autoritat de l'Església és instituïda per Crist, més encara, és representativa d'ell, és vehicle autoritzat de la seva paraula, és transposició de la seva caritat pastoral; talment que l'obediència prové de motius de fe, esdevé escola d'humilitat evangèlica, associa l'obedient a la saviesa, a la unitat, a l'edificació, a la caritat que regeixen el cos eclesial, i confereix a qui la imposa i a qui s'hi conforma el mèrit de la imitació de Crist «que es va fer obedient fins a la mort» (Fl 2,8).

116. Així, per obediència convertida en diàleg entenem l'exercici de l'autoritat tot amarat de la consciència de ser servei i ministeri de veritat i de caritat; i l'observança de les normes canòniques i el respecte al goven

del legítim superior, esdevinguts promptes i amorosos tal com escau a fills lliures. L'esperit d'independència, de crítica, de rebel·lió, s'avenen malament amb la caritat inspiradora de la solidaritat, de la concòrdia, de la pau en l'Església, i transformen fàcilment el diàleg en discussió, en polèmica, en dissidència; fenomen ben desplaent, fins si tanmateix és sempre fàcil de produir-se, contra el qual la veu de l'apòstol Pau ens adverteix: «que no hi hagi divisions entre vosaltres» (1 C 1,10).

117. Desitgem ardentment que el diàleg interior en el si de la comunitat eclesial s'enriqueixi de fervor, de temes i d'interlocutors, de manera que s'augmenti la vitalitat i la santificació del Cos místic terrenal de Crist. Tot allò que posa en circulació els ensenyaments, dels quals l'Església és dipositària i distribuïdora, ho desitgem: ja hem parlat de la vida litúrgica i interior i de la predicació, podem encara afegir: l'escola, la premsa, l'apostolat social, les missions, l'exercici de la caritat; tots ells, temes que també el concili ens farà considerar. I tots aquells qui, sota la guia de la competent autoritat, participen en el diàleg vitalitzant de l'Església, siguin encoratjats i beneïts per Nós: els sacerdots d'una manera especial, els religiosos, els caríssims laics militants per Crist en l'Acció Catòlica i en tantes altres formes d'associació i d'acció.¹⁸

118. Estem contents i confortats en observar que aquest diàleg a l'interior de l'Església, i per l'exterior que l'envolta, està ja en activitat: l'Església avui és més viva que mai! Però mirant-ho bé, sembla que tot encara estigui per fer; el treball comença avui i no acaba mai. Aquesta és la llei del nostre pelegrinatge sobre la terra i en el temps. Aquest és l'ofici acostumat, venerables germans, del nostre ministeri, al qual avui tot estimula a fer-se nou, vigilant, intens.

18. El tema del diàleg a l'interior de l'Església Catòlica suggereix la importància i la necessitat de l'opinió pública, com a traducció específica del diàleg. S'han de subratllar les condicions que exigeix aquest diàleg interior: familiaritat, sinceritat, seny, llibertat, serenitat, valentia, caritat, obediència, consciència de la constitució jeràrquica de l'Església.

Amb tot, es troben a faltar encara les formes jurídiques que puguin oferir garantia a l'existència i a l'eficàcia del diàleg i de l'opinió pública dins l'Església.

Conclusió

119. Quant a Nós, mentre us advertim tot això, ens plau de confiar en la vostra col·laboració, al mateix temps que us oferim la nostra: aquesta comunió d'intencions i d'obres la demanem i la manifestem quan a penes acabem de pujar —amb el nom i, Déu ho vulgui, amb alguna cosa de l'esperit de l'Apòstol dels gentils— a la càtedra de Pere; i celebrant així la unitat de Crist entre nosaltres, us enviem amb aquesta nostra carta inicial, *in nomine Domini*, la nostra fraternal i paternal Benedicció Apostòlica, que gustosament estenem a tota l'Església i a la humanitat sencera.

120. De Roma, a Sant Pere, en la festa de la Transfiguració de Nostre Senyor Jesucrist, el dia 6 d'agost de 1964.

PAULUS PP. VI

COL·LECCIÓ “LLIÇÓ INAUGURAL”

Títols publicats:

1. *Accés a Déu i societat d'avui*. J. M. Rovira Belloso
 2. *Món intern i transcendència*. Jordi Font i Rodon
 3. *Pensament cristià i ètica*. Gaspar Mora i Bartrés
 4. *Cultura cristiana i compromís polític*. Fernando Álvarez de Miranda
 5. *La missió de l'Església en el món*. Salvador Pié
 6. *L'Església i la ciència: de Galileu als nostres dies*. Joan Busquets Dalmau
 7. *Experiència estètica, experiència ètica i experiència religiosa*. Pere Lluís Font
 8. *Els grans reptes del segle XXI*. Joan Esquerda Bifet
 9. *El progrés: de la ciència a la teologia*. David Jou
 10. *Evangelis i sentit de la vida*. Josep Oriol Tuñí
 11. *La Bíblia i les ciències humanes*. Armand Puig i Tàrrach
 12. *Per què crec?* Jordi Porta i Ribalta
 13. *Opinió pública i veritat*. Lluís Foix
 14. *Cap on anem? Vers una nova consciència laïcal*. Francesc Torralba Roselló
 15. *El Misteri de Déu*. Josep M. Rovira i Belloso
 16. *El bé es fa present a través de l'amor*. Ignasi Salvat S.I.
 17. *Aproximació a les idees de justícia i solidaritat*. Josep Maria Esquirol
 18. *El diàleg interreligiós com a pràctica de l'amor*. Antoni Matabosch
 19. *La poètica de Joan Maragall*. Ramon Pla
 20. *El diàleg com a eina de transformació personal i comunitària*. Sebastià Taltavull
- Anglada



Amb el suport de

